T.C.
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ

Bildiriler

Proceedings

İstanbul Kültür Üniversitesi

V. Uluslararası
Türk Dili ve Edebiyatı
Öğrenci Kongresi
2014

TUDOK 2014
23-24 Haziran 2014

BİLDİRİLER

***

Istanbul Kültür University

5th International
Student Congress of
Turkish Language and Literature
2014

TUDOK 2014
23-24 June 2014

PROCEEDINGS

Yayına Hazırlayanlar
A. Dinçel - K. Şahan
N. Gür - Y. Yalçınkaya - E.B. Yeni

V. Uluslararası
Türk Dili ve Edebiyatı
Öğrenci Kongresi
TUDOK 2014

Editör: Yard. Doç. Dr. Bahtiyar Aslan
© İstanbul Kültür Üniversitesi - 2014
Baskı Tarihi: Aralık 2014
Baskı: G.M. Matbaacılık ve Tic. A.Ş.
100 Yıl Mah. MAS-SİT 1.Cad. No: 88 Bağcılar / İstanbul
Tel: (0212) 629 00 24-25 Faks: (0212) 629 20 13

İstanbul Kültür Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Ataköy Yerleşkesi
34156 Bakırköy - İstanbul
Türkiye
+90 212 498 41 41
http://www.iku.edu.tr
Sertifika No: 14505

Kitaptaki makalelerin tüm yasal sorumluluğu yazarına aittir.

İstanbul Kültür Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bilgisi:
V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi – TUDOK 2014/ ed. Bahtiyar Aslan, yay.haz . A. Dinçel, K.Şahan, N. Gür, . – istanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi

944 s. ; 24 cm (İstanbul Kültür Üniversitesi Yayın No; 213)

ISBN: 978-605-4763-28-3

I. Türk Dili - Kongreler

SUNUŞ

Elinizdeki kitap, ilkini 2006 yılında gerçekleştirdiğimiz İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi'nin (TUDOK), 7. kitabıdır. Farklı disiplinlerde öteden beri öğrenci kongreleri yapılagelmekteydi. Fakat 2006 yılına kadar Türkoloji dünyasının bir öğrenci kongresi maalesef yoktu. Dolayısıyla 2006 yılında TUDOK'un ilkini gerçekleştirirken bu anlamda da bir ilke imza atmış oluyorduk. Şüphesiz bu, Türkoloji dünyası için bir örnek teşkil etmektedir. TUDOK, farklı üniversite ve kurumları benzeri etkinliklerin yapılması konusunda cesaretlendirmektedir.

Daha önce gerçekleştirdiğimiz kongreler gibi bu kongremiz de çok büyük ilgi gördü. İlk kongremizde 250 civarında olan başvuru sayısı 2014'te 500'e ulaşmıştır. Bu başvurular bilimsel kurullarımızca titizlikle değerlendirilmiş, bir kısmı poster, bir kısmı sunum olmak üzere 109 bildiri kabul edilmiştir. TUDOK'un başarılarından biri de katılımcı üniversitelerin çeşitliliği ile ilgilidir. Gerçekleştirdiğimiz beş kongreye, bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü bulunan hemen her Türk üniversitesinden başvuru ve katılım olmuştur. TUDOK'a yurtdışından yapılan başvuru ve katılım sayısı da oldukça dikkat çekicidir. Başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere yirmiden fazla ülkeden yüzü aşkın öğrenci, Türkiye'deki arkadaşlarıyla buluşma, görüşme ve fikir alışverişi imkânına kavuşmuştur.

TUDOK'un önemli hedeflerinden biri de katılımcı öğrencileri, çalışma alanlarının uzmanları, tecrübeli hocalarla buluşturmak, onların görüş ve önerilerini kariyer planlamalarında birer uyarı levhası olarak kullanma-

larını sağlamaktır. Bu hedefe ulaştığımızı gerçekleşen her TUDOK'tan sonra daha net bir şekilde görmenin onurunu yaşıyoruz. TUDOK'a oturum başkanı ve tartışmacı olarak katkı sağlayan hocalarımızla gerek kongrenin sonunda, gerekse de farklı vesilelerle yaptığımız değerlendirmeler bunu teyit eder niteliktedir.

7 cilt halinde yayımlanan TUDOK bildiri kitapları, katılımcılarının yanı sıra Türkoloji Bölümü bulunan tüm Üniversite kütüphanelerine ulaştırılmış; sunumlar web üzerinden yayımlanmıştır. TUDOK 2014'te 14'ü yurt dışından olmak üzere 56 üniversiteden gelen yüksek lisans ve doktora öğrencisi, sözlü ve poster sunumları ile katkı sağlamış, alanlarının deneyimli hocaları ile bildirilerini tartışma fırsatı yakalamıştır.

Kongrenin gerçekleşmesine katkı sağlayan üniversite yönetimi, akademik ve idari personel adına Mütevelli Heyet Onursal Başkanı İnş. Yük. Müh. Fahamettin Akıngüç'e, Mütevelli Heyet Başkanımız Dr. Bahar Akıngüç Günver'e, Rektörümüz Prof. Dr. Sıddıka Semahat Demir'e, Rektör Yardımcılarımız Prof. Dr. Mahmut Paksoy, Prof. Dr. Erhan Güzel, Prof. Dr. Sermin Örnektekin'e, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanımız Prof. Dr. Ömür Ceylan'a, Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Vahit Türk'e, teşekkürlerimi arz ediyorum.

Ülkemizin değişik üniversitelerinden davetimize icabet eden, iki gün boyunca genç akademisyenlerle birikimlerini ve tecrübelerini paylaşan, eleştirileriyle onları yönlendiren değerli hocalarıma ve Kongre katılımcısı genç meslektaşlarıma da teşekkür ediyorum.

Saygılarımla...

Kongre Koordinatörü
Yrd. Doç. Dr. Bahtiyar Aslan

İÇİNDEKİLER

TÜRK DİLİ 15

OTTOMAN TURKIC OR CHAGATAI TURKIC?
ANALYSIS OF A CHINESE ALMANAC FROM EARLY 20TH CENTURY
Ahmet HOJAM 17

NASTURİ HARFLİ TÜRK YAZITLARININ ARAŞTIRILMASINDA
ÇETİN CUMAGULOV'UN ROLÜ
Ali ÇELİK 35

ELÇİN EFENDİYEV'İN "MAHMUD İLE MERYEM" ROMANINDA
ANLATICI, BAKIŞ AÇISI, ANLATIM TEKNİKLERİ
Aysel HÜSEYNOVA 41

EVLİYA ÇELEBİ'NİN SEYAHATNÂME'SİNİ "SIRA DIŞI" KILAN
FARKLI SES VE SÖYLEM DÜZLEMLERİNE BAKIŞ
Ayşe Duygu YAVUZ 53

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР ЖӘНЕ [illegible]ҢДАРЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ
Ә.С. ТАРАҚОВ / И.К. [illegible] 61

ALMANYA'DA TÜRK [illegible]UKİSCH
(DEUTSCH/TÜRKİSCH)
Beytullah BEKAR 71

SIRADIŞI EŞDİZİMLİLİK: ZAMAN SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE
DERLEM TEMELLİ BİR İNCELEME
Ceren KAYASELÇUK 83

MUĞLA VE YÖRESİ AĞIZLARINDA ŞİMDİKİ ZAMANDA SÜREKLİLİK
BİLDİREN BİR TASVİR FİİLİ: {-Xvaş- < (-Xp aş-)}
Ceyhun SARI 93

TÜRK DİLLİ HALKAR ARASINDA ORTAK KONUŞMA DİLİ İÇİN
ORTAK ALFABE OLUŞTURMA ÜZERİNE TESPİTLER
Elçin Ali oğlu İBRAHİMOV 99

BİLGE KAĞAN ÂBİDESİ'NDE TEKRAR GRUPLARI
Emine TEMEL 111

TÜRKÇENİN İNTERNET ÜZERİNDEKİ AĞIRLIĞI
Emre Berkan YENİ 133

ÇEVİRİYAZILI METİNLERDE /I/ KISA ÜNLÜSÜ ÜZERİNE
Eraslan CANDAN 139

AİTLİK BİLDİREN +Kİ EKİ HAKKINDA
Gülşen ÖZÇAMKAN 147

KIPÇAK-KUMAN KÖKENLİ POMAK TÜRKLERİNİN DİLİ:
POMAKÇA VE POMAK AĞZI
Hanife GEZER 155

KAZAK ATASÖZLERİNDE AT VE AT İLE İLGİLİ KAVRAMLAR
Nuray SARIHAN 169

OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE
BAĞLAMA EDATLARI / BAĞLAÇLAR
Sebahat ARMAĞAN 177

KLASİK TÜRK EDEBİYATI 197

BİR ŞARİHİN OLGUNLUK DÖNEMİ ESERİ: *ŞERH-İ BOSTÂN*
Bedriye Gülay AÇAR 199

SEYF-İ SARÂYÎ'NİN GÜLİSTAN TERCÜMESİNDE
YİYECEK VE İÇECEK ADLARI
Dilek BAYRAKTAR 207

DEDE ÖMER RÛŞENÎ DİVANI'NDA RİNDLİK
Dilek IŞIKHAN 219

EDİRNELİ ŞÂHİDÎ [illegible]'NİN LEYLÂ VE MECNÛN
MESNEVÎLERİND[illegible]ASVİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Ersoy AKBAŞ 229

RUMELİ ŞAİRLERİ[illegible]ERKEZLİ ÂŞIK
Esra BAYRAKTAR 241

17. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR PEND-NÂME-İ ATTAR ŞERHİ:
ABDURRAHMAN ABDİ PAŞA'NIN *MÜFÎD*'İ
Halil Sercan KOŞİK 253

FENNÎ DÎVÂNI'NDA HARFLER
Kadriye HOCAOĞLU 269

YENİŞEHİRLİ İZZET'İN *"YENİÇERİDİR"* REDİFLİ GAZELİ VE
BU GAZELİN BALKANLARDA YAŞANAN CADI VAKALARIYLA İLİŞKİSİ
Muhammed Emir TULUM 277

BİLİNMEYEN BİR ÂTEŞ-GEDE TERCÜMESİ: *ÂTEŞ-GEDE-İ MUNTAFÎ*
Muhammet NALBAT 285

MEHMED HEVÂYÎ'NİN *MEVLÛDU HAYRİ'L-ENBİYÂ*'SI
Necmettin AKAY 293

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ŞECERE YAZMA GELENEĞİ ÇERÇEVESİNDE
SAFEVÎ MENĀKIBNĀMELERİ
Neslihan ÇELİK 307

TÜRK EDEBİYATINDA MENAKIPNAME YAZIMI GELENEĞİ VE *MENÂKIBNÂME-İ İBRÂHÎM-İ GÜLŞENÎ*
Oğuzhan UZUN **315**

17. YÜZYIL DİVANLARINA GÖRE IV. MURAD'IN EDEBÎ BİYOGRAFİSİ
Rukiye ÜTÜCÜ **345**

MİLLİ HÜTÜPHANE'DE BULUNAN 06 HK 578 NUMARALI *"MECMÛ'A-İ MÜFREDÂT"* ÜZERİNE
Serpil MUTLU **371**

"YAKARIŞTAN MERAKA" KLASİK TÜRK ŞİİRİ'NDE "ACABA" VURGUSUYLA "YÂ RAB"
Songül BAYDAR **385**

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ZİKR-İ ERRE
Songül KARACA **393**

ALİ EMÎRÎ EFENDİ'NİN HANEDAN SEVGİSİ VE II. ABDÜLHAMİD'E YAZDIĞI *LEVÂMİÜ'L-HAMÎDİYYE* ADLI ESERİ
Ülkü AKÇAY **405**

TASAVVUFİ EDEBİYATTA UŞŞAKİLİK VE CEMALEDDİN-İ UŞŞAKİ
Yağız YALÇINKAYA **413**

YENİ TÜRK EDEBİYATI **419**

PEYAMİ SAFA'NIN *BİR TEREDDÜDÜN ROMANI* ADLI ESERİNDE YAPI VE İZLEK
Aysel ASLANBOĞA **421**

AHMET MUHİP DIRANAS'IN ŞİİRİNDE ARTHUR RİMBAUD'NUN İZLERİ
Bilgin BAKINÇ **435**

AYHAN KIRDAR ŞİİRİNDE PİTORESK VE DANTE ALIGHIERI/SANDRO BOTTİCELLİ TEDAHÜLÜ
Burak TAYİZ **449**

FETHİ NACİ'NİN *"ELEŞTİRİ GÜNLÜKLERİ"*Nİ ELEŞTİREL OKUMAK
Duygu ALTIN **461**

CÜCE ROMANINA PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM
Emine AYAN **471**

TANZİMAT DÖNEMİ ŞİİRLERİNDE HAFIZA MEKÂNLARI
Esra AKPINAR **481**

HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN RUH ADAM ROMANINDA GÖLGE ARKETİPİ
Hasan İlkay AL **491**

TEKİLLEŞME ROMANINDA YABANCILAŞMA
Koray ÜSTÜN **501**

PORTRAYING SOCIAL HIERARCHIES IN THE
NARRATIVE ARCHITECTURE OF HALDUN TANER'S
"AYIŞIĞINDA ÇALIŞKUR" (ÇALIŞKUR IN THE MOONLIGHT)
Lisa Maria TEICHMANN **513**

TANZİMAT ROMANININ PSİKOLOJİK DİNAMİKLERİ:
19. YÜZYILDA HİSTERİ VE EDEBİYAT
Meltem ŞAFAK **529**

HALİT ZİYA'NIN *BİR ÖLÜNÜN DEFTERİ* ROMANINDA
YAZMA STRATEJİLERİ
Muhammed HÜKÜM **535**

BƏXTİYAR VAHABZADƏNİN *"ÖZÜMÜZÜ KƏSƏN QILINC"*
ƏSƏRİNDƏ MİLLİ BİRLİK İDEYASI
Nərgiz KƏRİMOVA **547**

ŞİİR/OYUN PERSPEKTİFİNDE HAYDAR ERGÜLEN ŞİİRİNE BİR BAKIŞ
Nilüfer AKA **551**

СЫРЫМ ДАТҰЛЫ АТЫМЕН БАЙЛАНЫСТЫ [illegible] СӨЗДЕР
Нұрсауле Ахатова КӘКІМЖАНҚЫЗЫ **561**

TƏNZIMAT ƏDƏBIYYATI VƏ QƏRBÇILIYƏ MÜ[illegible]AI KARAKOÇ
NƏZƏRI-ESTETIK GÖRÜŞLƏRININ TƏRKIB [illegible]
Ofelya BABAYEVA **565**

HAYDAR ERGÜLEN ŞİİRİNDE ÇAĞRIŞIM VE SİMGELEME TEKNİĞİ
Olcay ŞİMŞİR **571**

PARÇALANMIŞ BİR HAYATIN CAN KIRIKLARI:
SABAHATTİN ALİ ŞİİRLERİNDE TEZATLAR
Ozan YILDIRIM **577**

TÜRK SİNEMASINDA SABAHATTİN ALİ UYARLAMALARI
Rıza OYLUM **599**

KAYIP GÖLGELER KENTİ'NDE FANTASTİK
Seren GÜLEŞÇE **607**

BİR MAHALLENİN DRAMI: AK DEVE
Sinem KÜÇÜKAĞAOĞLU **615**

ÉCRITURE FÉMININE AÇISINDAN SEVİM BURAK VE
URSULA K. LE GUİN METİNLERİNE GENEL BİR BAKIŞ
Sultan KOMUT **629**

ROMAN TEKNİĞİ BAKIMINDAN *OSMANCIK*
Şeyma KARACA **637**

TÜRK HALK EDEBİYATI **659**

VUC STEFANOVİC KARADZİC'İN HALKBİLİM ÇALIŞMALARININ SIRPLARIN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNDEKİ ROLÜ
Alper DİNÇEL **661**

KARACAOĞLAN ŞİİRLERİNDE YABANCI/YABANCILAŞMA ALGISI
Derya ÇOT **667**

MOĞOLİSTAN KAZAKLARINDA NEVRUZ GELENEKLERİ
Fatma ALBAYRAK / Arailyım ARMAN **679**

"BUĞDAY MENKIBESİ" VE ÂDEM KISSASI"NIN ORTAK SEMBOLİK EVRENİ
Gamze AKBAŞ **695**

1944 BÜYÜK SÜRGÜN ÖNCESİNDE KIRIM TATARLARINDA SOSYAL HAYAT
Gizem DİLBER **703**

AZERBAYCAN VE KIRGIZ EDEBİYATINDA KIYAMET MOTİFİ (CENGİZ [illegible] *"DİŞİ KURDUN RÜYALARI"* VE YUSUF [illegible] *"KIYAMET GÜNÜ"* ESERLERİ ÜZERİNE)
Mehman [illegible] **713**

TÜRK HA[illegible]
Nagihan [illegible] **719**

DEMİRCİÖREN KÖYÜ'NDE ÖLÜM ÂDETLERİ VE UYGULAMALARI
Nursel IŞIK **733**

SÖZDEN YAZIYA TÜRK MİTİK TASAVVURLARININ FANTASTİK EDEBİYATTA KULLANIMI ÜZERİNE: "ANADOLU KORKU ÖYKÜLERİ" ÖRNEĞİ
Seçkin SARPKAYA **739**

SELÇUK ERDEM VE HALK EDEBİYATI
Uğur DURMAZ **749**

TÜRK EDEBİYATINDA ELİFNÂME GELENEĞİ VE ÂŞIK RUHSÂTÎNİN ELİFNÂMELERİ
Ümit YAVAŞ **787**

ABDULLAH TUKAY'IN *ŞÜRELE* VE *SU ANASI* ESERLERİNDE MİTOLOJİK KARAKTERLERİN YANSIMASI
Yağmur OKULMUŞ **795**

POSTER BİLDİRİLER 801

UYGURLAR İLE İLGİLİ YAYIMLAR BİBLİYOGRAFYASI DENEMESİ
Aygül ÇETİNKAYA 803

DEVRİK KELİME GRUPLARI
Ayşe AKGÜL 807

İŞIQ QƏZETİNDƏ ÇAP OLUNMUŞ "DİL MƏSƏLƏSİ" MƏQALƏSİ HAQQINDA
Elnure RZAYEVA 811

MÜASIR TÜRK ƏDƏBI DILINDƏKI AVROPA MƏNŞƏLI ALINMA TERMINLƏRIN LEKSIK-SEMANTIK CƏHƏTDƏN MƏNIMSƏNILMƏSI
Ferid CAFERİ 815

LANGUAGE AND GENDER IN TURKISH LANGUAGE
Şeyma ALTINAY 817

MOĞOLİSTAN'IN BAYAN-ÖLGİİ EYALETİNDE BULUNAN YENİ BİR YAZIT: HAR-MAGNAİ YAZITI
Zagarperenlei TUMENBAYAR 821

ÖZEL İSİMDEN UNVANA BİR KELİMENİN MACERASI: KLASİK TÜRK ŞİİRİ'NDE "ÂSAF"
Elif ERTUNA 825

MEÇHUL BİR ŞAİR RÂFİ› VE MECMUASI
Hatice KARACA 829

TASAVVUFUN İÇİNDE KADININ ROLÜ
Hatice YAHŞİ 833

16. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN KÂNÎ VE MECMUASI
Tuğba SARIKURT / Hilal GÜL 837

ESRÂR DEDE RUBAÎLERİNDE SEBK-İ HİNDÎ ÜSLUBU
Ogün Engin ERKAN 841

EDEBÎ BİR MEKTEP OLARAK HÂTEMÎLER VE HÂTEMÎLERDE MAHALLÎLEŞME EĞİLİMİ
Serkan DEMİR 845

ÜTOPYA - DİSTOPYA BAĞLAMINDA *BALIK İZLERİNİN SESİ* ROMANI
Deniz ÜRÜN 849

CAHİT KÜLEBİ'NİN RÜZGÂR ADLI ŞİİR KİTABINDA KENDİ YAŞAMINA AİT DİL BİLGİSEL VE SÖZCÜKSEL İZLER
Ebru KUYBU 853

POSTMODERN ŞIIR TÜRKÇEDE
Ekrem HOSEYNREZAIMIVERUD **857**

SEVİNÇ ÇOKUM'UN *BİR ESKİ SOKAK SESİ* ADLI
HİKAYE KİTABINDA RENKLER
Esra YİĞİT **861**

BEYAZ GECELER'DEN *KARARTMA GECELERİ*'NE 'KARANLIK' İMGESİ
ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR OKUMA DENEMESİ
Eylem DİYAPOĞLU **865**

SABAHATTİN ALİ'NİN EDEBİ YAŞAMI VE KUYUCAKLI YUSUF ROMANI
Güngör BAŞDİNÇ **869**

MİLLÎ MÜCADELE EDEBİYATININ ANKARA YANSIMALARINA BİR ÖRNEK:
İSMÂİL SAFÂ VE *YANIK SESLER*
İbrahim Halil SÖNMEZGÜL **873**

KERİME NADİR'İN *DEHŞET GECESİ*'NDE GOTİK UNSURLAR
Mehmet KARAKUŞ **877**

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI ÇERÇEVESİNDE
"SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM"
Meryem Mete ÇELİKBİLEK **885**

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN
TENKİT VE TAHLİLLERİNE YENİDEN BAKIŞ
Nihal İLİMEN **889**

1950'Lİ YILLARDAKİ TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK VE
BİREYCİLİK TARTIŞMALARINA
VARLIK DERGİSİNİN BAKIŞI ÜZERİNE
Pınar BUDAK **889**

İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA
YAŞAMA BAĞLILIK VE ÖLÜMSÜZLÜK ARZUSU
Rabia UYAR **893**

İNCELİKLERİN ŞAİRİ: GÜLTEN AKIN ŞİİRLERİNDE
KADIN VE KADIN ALGISI
Selin LAFCI **897**

SELÂNİK'TE TÜRKÇE EDEBÎ FAALİYETLERE BİR ÖRNEK:
İNTİKAM ŞİİRLERİ
Serkan COŞKUN **901**

MİLLİ MÜCADELE'NİN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Ümit ÖZKAN **905**

"AVRUPA YAKASI" VE "MUHTEŞEM YÜZYIL"
DİZİLERİNİN TÜRK HALKI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI
Alperen Uluer YAŞAR.....907

TÜRK DÜNYASI HAYVAN MASALLARINDA
KURNAZ TİLKİ TİPİNİN KULLANIMI
Burcu KAYA.....911

ESKİŞEHİR'DE BİR ZİYARET FENOMENİ OLARAK SÜCA'EDDİN VELİ VE
MEKÂNA BAĞLI OLARAK OLUŞAN KİMİ UYGULAMALAR ÜZERİNE
Burcu SESLİ / Sinem KARAKÜTÜK.....915

METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA İHSAN OKTAY ANAR'IN
AMAT ROMANINDAKİ DİNÎ MOTİFLER
Elif BULUT.....919

BATI MOĞOLİSTAN'DA YAŞAYAN HOTON TÜRKLERİ
ARASINDAKİ KAZAK VARLIĞI ÜZERİNE BAZI GÖRÜŞLER
Madine AZATKHAN.....923

YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNDE "GÖN[illegible]TİFİ
Meryem ÇELİK.....927

FENA HALDE LEMAN VE CEHEN[illegible]Sİ'NDE
AŞK VE CİNSELLİĞİN İŞLENİŞİ
Osman Cihad IŞIKLI.....929

KAZAK NİNNİLERİNDE ÇOCUĞA YÜKLENEN
KÜLTÜREL DEĞERLERE BİR BAKIŞ
Serpil TAŞKIN.....933

TÜRK VE MOĞOL KÜLTÜRÜNDE BİLGİNİN ÖNEMİ ÜZERİNE
Sugarnyam OLZİİBAYR.....937

RENK ADLARI
Tuğçe UZUNER.....941

BİLGE KAĞAN ÂBİDESİ'NDE TEKRAR GRUPLARI

Emine TEMEL

Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Özet

Anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve güçlendirmek amacıyla eş veya yakın, zıt anlamlı ve aralarında anlam ilgisi bulunan kelimelerin birbirini takip etmesi sonucunda meydana gelen kelime gruplarına *tekrar grubu* denir.Tekrar grubu pek çok araştırmacı tarafından "ikileme, ikizleme, kelime koşması, hendiadyoin, pekiştirme, katmerleme, yineleme, parça ikilemesi" gibi çeşitli adlar altında ele alınıp incelenmiştir. Bu yazıda, öncelikle Türkçenin tarihsel ve çağdaş lehçelerinde kullanılan "tekrar grubu" gramer kategorisinin adlandırılması meselesi üzerinde durulacak akabinde Türk-Runik yazı sistemi ile yazılmış eserlerden olan *Orhun Âbideleri*'nin Bilge Kağan metninde yer alan tekrar grupları, anlam, şekil, tür ve görevleri açısından tasnif edilerek incelenecektir. Muharrem Ergin'in *Orhun Âbideleri* adlı eserinden taradığımız tekrar grupları anlamlarına göre eş veya yakın (*arkış tirkiş, yabız yablaḳ,eçüm apam, işig küçüg*), zıt (*ilgerü ḳurıġaru, ot sub, kök yir*) ve aralarında anlam ilgisi bulunan (*altun kümüş, ilin törüsin,tört buluŋ*); yapı ve kuruluşlarına göre iyelik (*ilin törüsin, altunın kümüşin*), hâl (durum) ekli (*sabı ötügi, içre taşra*) vb., zarf-fiil (*toru ölü, itip yaratıp*), çekimli fiillerden (*alḳındıġ arıltıġ, tirmiş ḳubramış*) kurulu vb.; sözcük türü bakımından isim, sıfat, zarf, fiil; görev bakımından ise özne, nesne, tümleç, yüklem olmak üzere toplam dört başlık hâlinde tasnif edilmiştir. *Orhun Âbideleri*'nde kullanılan üslûp özelliklerinin biçimlenişinde tekrar gruplarının önemli bir rolü vardır. Dilin estetik boyutuna hizmet eden, üslûp özelliği olarak kullanılan ve bu nedenle farklı yöntemlerle kurulan tekrar türleri de mevcuttur. *Bilge Kağan Âbidesi*'nde anlatıma âhenk katan bu tekrar grupları çok sık kullanılmakta ve ifade gücünü zenginleştirmektedir.*Bilge Kağan Âbidesi*'nde tespit ettiğimiz söz konusu tekrarların, şekilden ziyade anlam yönü üzerinde durulmuş ve âbidenin anlatımını ne derece etkilediği araştırılmıştır. Bu bildiride alışılagelmiş tekrar yapılarının dışındaki *Orhun Âbideleri*'nin dil ve üslûp özelliklerini teşkil eden tekrar grupları ortaya konulacaktır.

Abstract

The word groups that occur with intent to strenghten and reinforce the meaning, with the result of following the synonyms, homoionyms and antonyms one another, are called repetition group. Repetition groups has been worked through and analysed by many researchers under various names such as "hendiadyoin, twin word, wordballad, reinforcement, multiple classificiation, reiteration, segment hendiadyoin." In this study, firstly "repetition group" that is used in historical and contemporary dialect of Turkish that denominated of grammar category is going to be emphasized, and then the repetition groups which appears in the Bilge Khagan text of Orkhun Monuments that is one of the works of which is written with Turkic-Runic script system are going to be classified and analysed in the way of meaning, style, type and their functions. The repetition groups that we have gone through the study which is called Orkhun Monument of Muharrem Ergin are classified under four titles in view of their meanings. These are; synonyms or homoionyms (*arkış tirkiş, yabız yablaḳ, eçüm apam, işig küçüg*), antonyms (*ilgerü ḳurıġaru, ot sub, kök yir*) and including between any meaning relations (*altun kümüş, ilin törüsin,tört buluŋ*). They are classified in view of their structures and formation. These are; possessive suffix (*ilin törüsin, altunın kümüşin*), case suffixes (*sabı ötügi, içre taşra*), verbal adverb (*toru ölü, itip yaratıp*), finite verbs (*alḳındıġ arıltıġ, tirmiş ḳubramış*). In point of word type they are noun, adjective, adverb, verb and in view of function, they are classified as subject, complement, object, verb.

Repetition groups have an important role in forming of style features that are used in Orkhun Monuments. Repetition types that serve for aesthetics side of language, are used as style feature and for this reason repetition types that are formed with different methods are existing. This repetition groups that bring consonance to the expression in the Bilge Khagan Monument are frequently used and enrich the expression strenght. Repetitions that we have identified in the Bilge Khagan Monument is emphasized on meaning way rather than form and it has been studied how it has effected expression of the monument. In this report, repetition groups that constituted language and style features of Orkhun Monuments but except for the usual repetititon structures are going to be presented.

1. Giriş

Anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve güçlendirmek amacıyla eş veya yakın, zıt ve anlam bakımından birbirini destekleyen kelimeler ile aynı türden eklerin ve hecelerin art arda veya aralıklar hâlinde dizilmesi sonucunda meydana gelen kelime gruplarına *tekrar grubu* denir.

Tekrar grubu pek çok araştırmacı tarafından ayrı ayrı "ikileme, ikizleme, kelime koşması, hendiadyoin, pekiştirme, katmerleme, yineleme, parça ikilemesi" gibi çeşitli adlar altında ele alınıp incelenmiştir. Bu makalede öncelikle söz konusu adlandırma sorunu ele alınacak akabinde bizim kullanmayı tercih ettiğimiz "tekrar grubu" teriminin açıklaması yapılacaktır.

2. Terim Adlandırılması Sorunu

Türk dilinde tekrar gruplarını ilk olarak 1899 yılında Karl Foy işlemiştir. Foy, "Studien zur osmanischen Sytnax, das Hendiadyoin und die Wortfolge 'ana baba'[1] adlı bu yazısında ikilemeleri, saha, mânâ, hece sayısı, sözcük sırası ve dilbilgisi açısından ele alırken, aslında ikiz olarak kullanılan kelimelerin yan yana geliş kurallarını tespit etmeye çalışmıştır.[2]

2.1. Kavram Olarak "İkileme"

Tekrar grubu pek çok çalışmada farklı şekillerde tanımlanmıştır. "Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu" şeklinde açıkladığı yapıya ***ikileme*** adını veren Korkmaz, bu kavramı "aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar" (*birer birer, teker, teker*), "eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar" (*ev bark, belli başlı, soy sop*), "zıt anlamlı kelimelerle kurulanlar" (*bata çıka, karı koca, yaz kış*), "aynı kelimenin ön sesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar" (*kutlu mutlu, sandık mandık*) olmak üzere dört ayrı başlıkta incelemiştir. Bunun yanında *anaların anası, tatlılar tatlısı* gibi ifadeleri ***ikilemeli tamlama***, "aynı veya yakın anlamlı iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu" nu da ***ikiz kelime*** olarak nitelendirmiştir.[3] Gencan, söz konusu yapıları, hem ***ikileme*** hem de "söze çeşni biraz da genişlik katmak için birbiriyle ilgili sözcüklerin deyim biçiminde kalıplaşmasından oluşan öbekler (*kurtla kuzu, ite kaka, oldum olasıya, er geç*)" şeklinde tanımladığı ***ikizlenme*** terimleri ile izah etmiştir.[4]

Vardar, "aralarında benzerlik bulunan birimlerin art arda kullanılması" olarak açıkladığı ***ikileme*** ile "sözdizimsel bulanıklık" anlamını verdiği *ikizleme* terimlerini ayrı madde başlarında ve kavram alanlarında ele almıştır.[5]

[1] Foy, K., (1899), "Studien zur Osmanischen Sytax das Hendiadyoin und die Wortfolge 'ana bana' " *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen (MSOS)*, II, 2. Bölüm, Berlin, s. 105-136.
[2] Bayraktar, S., (2004), *Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı ,Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 16.
[3] Korkmaz, Z., (2007), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları, s. 123-126.
[4] Gencan, T. N., (1979), *Dilbilgisi*, Ankara, TDK Yayınları, s. 191.
[5] Vardar, B., (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yayınları, s. 119-120.

Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler* adlı çalışmasının ***yansımalarda ikileme*** başlığında yer verdiği bu yapıları "herhangi bir lengüistik birimin tekrarı" olarak tanımlar. Bu tekrar, bir ses biriminden yapıca bütünleşmiş (morfolojik) bir birime (ek, kök, kelime hatta cümleciklerin tekrarına) kadar varabilir. İkilemeyi oluşturan kelimeler arasında herhangi bir ses değişmesi olmadan yapılan tekrarları "tam ikileme" (completely reduplication) (*badal badal yürü-* "yalın ayak dolaşmak", şırk şırk ol- "sırılsıklam olmak"), ikilemeyi oluşturan kelimelerin ünlüleri ya da ünsüzlerinde herhangi bir değişme olmuşsa "kısmî ikileme" (partial reduplication) (*takır makır* "tıkır tıkır», *gadır gudur* "anlaşılmayan sözler sarf etmek") olarak ayrı kategorilerde değerlendirir.[6]

İkileme kavramını "Türkçe anlatımda bir sözcüğün (*gizli*) ya da yansımalı bir biçimin (*şıpır), ister olduğu gibi (*gizli gizli, şıpır şıpır*) isterse bir ölçüde sesletimi değiştirilerek (*gizli mizli, şapır supur*) yinelenmesi, eğer sözcük bir niteleyici ise (*Sarı*), ilk <<ünsüz+ünlü>> seslerine /pmsr/ ünsüzlerinden biri eklenerek o sözcüğün başına getirilmesi (*SAP.sarı*) veya bir sözcüğün anlam ilişkilerine dayalı olarak yakın anlamlı (*ite kaka, gizli saklı*), karşıt anlamlı (*açık gizli, içli dışlı, bata çıka*) ya da anlam ilişkisi içinde bulunduğu bir başka sözcükle (*ağrı sızı, ara sor, ana baba*) eşleştirilmesidir.» şeklinde tanımlayan Demircan, ikilemeleri "sesbirim ikilemesi" (*uZZak dur, yüRRü bakalım*), "seslem ikilemesi "(*pıRIL pıRIL pırılDA, banGIR banGIR baĞIR*), "sözcük ikilemesi" (*uzun uzun, kıyıdan kıyıdan*) ve "anlam sınıflaması" başlıkları altında incelemiştir. Demircan, ikileme ifadesinin yanında yüklemin önündeki sözcüğün eylemden sonra bir daha söylenerek ikilenmesi anlamındaki "odak yineleme" (*hasta çocuk hasta, güzele bak güzele, yavaş olmasına yavaş*), "aralı yineleme" (öz be öz, sıcak mı sıcak), "ayrı ekler almış olan yinelemeler" (*el elden üstündür, yumruk yumruğa, çocuk çocukla oynar*) alt başlıklarını sıralayarak ***yineleme*** terimini de kullanmış olur.[7]

Özkan'ın "Deyimleşmiş İkilemeler"[8] adlı yazısında ***ikileme*** olarak adlandırdığı yapıyı Atabay, Özel ve Kutluk, "adlar" ve "sıfatlar" bölümünde ayrı ayrı ele almışlar ve ***ikilemeli ad*** (***yinelemeli ad***) ile ***sıfat*** başlıkları altında belirtmişlerdir.[9] Aynı veya yakın anlamlı ya da zıt anlamlı kelimelerin ya da bazı seslerin, anlamı güçlendirmek için bir tek kelimeymiş gibi yan yana kullanılmasına *ikileme* adını veren Yüce[10] de bu kavramı ***ikileme*** terimi ile ifade etmiş olur.

Topaloğlu[11] ile Aksan[12] da diğer araştırmacılar gibi anlatıma güç katan kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması yoluyla yapılan bu kelime öbeğini ***ikileme*** olarak adlandırmış ve dört başlık altında incelemişlerdir: 1. Aynı kelimenin tekrarı yoluyla yapılanlar; *harıl harıl, gide gide* 2. Eş anlamlı ikilemeler; eğri büğrü, ite kaka 3. Karşıt anlamlı ikilemeler; *iyi kötü, aşağı yukarı* 4. Eklemeli ikilemeler; *ev mev, kötü mötü.*

2.2. Kavram Olarak "İkizleme - İkizlenme - İkiz Kelime"

Eş ve yakın anlamlı kelimeleri ***eş anlamlı ikizlemeler*** olarak ifade eden Emre, bunun yanında *ana> anne* yapısını ***ses katmerlemesi***, *kekeme, pepeme* gibi kelimelerde görülen

[6] Zülfikar, H., (1995), *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, Ankara, TDK Yayınları, s. 161-165.
[7] Demircan, Ö., (1990), "Türkçe İkilemenin Özüne Doğru", *Dilbilim* [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Dergisi], 9, İstanbul, s. 61-92.
[8] Özkan, M., (2004), "Deyimleşmiş İkilemeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, 20-26 Eylül 2004, Ankara, TDK Yayınları, s. 2289-2317.
[9] Atabay, N., - Özel, S., - Kutluk, İ., (1983), *Sözcük Türleri*, Ankara, TDK Yayınları, s. 58, 93-94.
[10] Yüce, N., (1998), "İkilemelerdeki İlginç Problemler", *Bahşı Ögdisi 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı*, Freiburg-İstanbul, Simurg Yayınları, s. 419.
[11] Topaloğlu, A., (1989), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Ötüken Yayıncılık, s. 87.
[12] Aksan, D., (2006), *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara, Engin Yayınevi, s. 60.

yapıyı ***hece katmerlemesi*** olarak adlandırırken *güm güm, kıs kıs, şakır şakır* gibi yansımaları ***yinelenmiş öğeler*** saymış *pat küt (vurmak), paldır küldür (yuvarlanmak)* gibi yapıları da ***yansımaların ikizlenmeleri*** olarak değerlendirmiştir.[13]

Eren, "Türkçede bir mefhumu ifade için bazen birtakım ***ikiz kelimeler*** (*el gün, çalı çırpı, çer çöp, ev bark*) (hendiadyoin) kullanıldığını" söyler ve m'li ikiz kelimelerin (çocuk «moçuk», enik «menik") ikinci kısımlarının da müstakil bir kelime olarak yer aldığına dikkati çeker. [14]

Bilgegil de diğer iki araştırmacı gibi ***ikizleme*** terimini kullanır ve "araya hiçbir ek girmeksizin aynı cinsten iki kelimenin tekrarı ile hâsıl olan grup" şeklinde tanımlar. İkizleme mevzusunu müstakil bir başlık altında ele alan Bilgegil, bu yapıların teşkilini "aynı kelimenin tekrarıyla" (*kapı kapı, sokak sokak*), "zıt anlamda kelimelerin bir araya gelmesi ile" (*az çok, aşağı yukarı, düşe kalka*), "eş anlamlı kelimeleri bir araya getirmekle" (*toz toprak, göğüs bağır, yana yakıla*), "anlamları ilgili kelimelerin bir araya getirilmesiyle" (*dere tepe, yaka paça*) ve "bir kelimenin ve mühmelâttan bir lâfızla" (*yol mol, deli dolu, sapa sağlam, Hasan şey, kahve falan*) olmak üzere beş başlıkta tasnif eder.[15]

Deny, "ve" bağlacının Farsça ve Arapça kökenli eş anlamlı iki kelime arasına geldiği zaman ***ikizleme*** "doublet" ler meydana getirdiği notunu düşer. Tek bir kelime ile gösterilmesi mümkün olan böyle mânâdaş ikizlemelere (*zabt-u-rabt* "tutup bağlama", *ābā vü ecdāt* "babalar ve dedeler") Türkçede «‹atf-ı-tefsîr-î" (anlatışlı düzendeşlik) denildiğini belirtir.[16]

2.3. Kavram Olarak "Koşma Takımları - Kelime Koşması"

Banguoğlu, ***ikilemeler*** adlı gramer yapısı ile "yansımaları (*pat pat, harıl harıl, zangır zangır*), ünlemleri (*hay hay! vah vah!, peh peh!*), berkitme sıfatlarını (*iri iri kestaneler, Yörük yaylasında süt bakır bakır*), üleme sayı sıfatlarını (üçer üçer, beşer beşer, teker teker), berkitme zarflarını (*az az düzeltmek, adım adım izlemek*), hâl zarf-fiillerini (*döve döve söyletmek, baka baka yazmak*); ***koşma takımları*** adlı gramer yapısıyla da "aynı olmayan iki ses birliğinden oluşan tekrarları" ele almıştır: Yansımalar (*zart zurt, hapur küpür*), üleme sayı sıfatları (*birer ikişer, üçer beşer*), hâl zarf-fiilleri (*düşe kalka ilerlemek, itişe kakışa*), koşma takım (birleşik isim) (*karı koca, kaba saba, er geç, öteki beriki*), koşma takım (*birleşik fiil*) (*sayıp dökmek, yemek içmek*), koşma takım (ön ses değişmesi) (*ev mev, at mat, boş moş, kesmek mesmek*).[17]

Ağakay, "Anlatış yollarını çoğaltmak için dillerin başvurdukları çarelerden biri de kelimeleri veya kelimelerin bir öğesini tekrarlayarak yeni yapılar meydana getirmek yöntemidir. Dilbilimde bu yönteme genel olarak ikileme (redoplement) denilmekle beraber *güzel güzel, baka baka, dara dar* tarzındaki tam kelime tekrarlamaları için ayrıca *réduplication* terimi de kullanılıyor ki dilimizde ***ikizleme*** sözüyle karşılanması uygun olur.»[18] şeklindeki tanımında ikizleme dediği bu yapıların *eş dost, el gün, az buçuk* gibi öğeleri birbirine hiç benzemeyen ya da *konu komşu, sürü sepet, ak pak* gibi öğeleri arasında sadece birtakım ses uygunlukları bulunan kuruluşlarına ise ***kelime koşması***, birbirine koşulan kelimelerin her birine de ***koşuk*** adını vermiştir.[19]

[13] Emre, A. C., (1946), *Türk Dil Bilgisi,* İstanbul, TDK Yayınları, s. 543-548.
[14] Eren, H., (1949), "İkiz Kelimelerin Tarihine Dair", *A.Ü. DTCF Dergisi,* VII/ 2, Ankara, s. 283.
[15] Bilgegil, K., (2009), *Türkçe Dilbilgisi*, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınları, s. 161.
[16] Deny, J., (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi),* Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Maarif Matbaası, s. 638.
[17] Banguoğlu, T., (2007), *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK Yayınları, s. 512-513.
[18] Ağakay, M. A., (1953), "İkizlemeler Üzerine", *Türk Dili*, II/16, Ankara, s. 189.
[19] Ağakay, M. A., (1954), "Türkçede Kelime Koşmaları", *TDAY Belleten*, Ankara, s. 98.

2.4. Kavram Olarak "Hendiadyoin"

Türk dilinde ikili söylemlerin fazla olması beraberinde hendiadyoin anlayışının geniş mânâ kazanmasına yol açtığını söyleyen Sertkaya, "Maitrisimit Nom Bitig" isimli tanıtım yazısında, hendiadyoin kullanımının Türk dilindeki farkına işaret eder: "Avrupa dillerinde sadece "antonim" denilen ve birbirini tamamlayan kelimeler hendiadyoin kabul edilmektedir; *ana bana "ebeveyn*". Buna karşılık «sinonim» denilen, aynı mânâda olan veya aynı mânâya gelen iki ayrı kelime ile birbirinin karşılığı veya zıddı olan iki ayrı kelime, Avrupa dillerinde "hendiadyoin" kabul edilmemektedir.

Sertkaya Türk dilindeki hendiadyoin anlayışını şu şekilde ifade eder: "Mesela Türkçede "ikileme" şeklinde isimlendirebileceğimiz Eski Türkçe ög ķaij *(ana baba) "ebeveyn*" antonimi ile Türkçede "ikizleme" şeklinde isimlendirebileceğimiz ög ana (ana ana) «ana» sinonimi, bugüne kadar hendiadyoin olarak kabul edilmiştir. *Karı* koca «evli çift», konargöçer «*göçebe*" vs. gibi "antonimler" ve *yorgun argın, delik deşik, bitmek tükenmek* vs. gibi "sinonim" ile birbirinin karşılığı veya zıddı olan *gece gündüz* «daima», var yok - varı yoğu «eşya›sı» vs. gibi söyleyişler Karl Foy'dan beri Türkçede hendiadyoin olarak tavsif edilmişlerdir." [20]

Sertkaya, Batı dillerinden farklı olarak yakın ve zıt anlamlı kelimeleri de hendiadyoin kavramı içerisine dahil etmiştir.

Türkçedeki hendiadyoin terkiplerinin dilimizin eskiden kalma bir hususiyeti olduğunu ve ilk olarak bunlara *Orhun Âbideleri* ile Eski Uygur Türkçesi metinlerinde rastlandığını söyleyen Çağatay, önce sinonimlerden ve birbirine yakın mânâda olan, birbirinin herhangi bir mânâda yerini tutabilen kelimelerden hendiadyoin yapıldığını akabinde birbirini tamamlayan ve zıt olan kelimelerden de yapılmaya başlandığını ifade etmiştir. Dolayısıyla Çağatay, hem eş ve yakın anlamlı hem de zıt anlamlı tüm kelime öbeklerini hendiadyoin adı altında değerlendirmiş ve Uygurcadaki bu yapıları hendiadyoin başlığında incelemiştir.[21]

Éva Kincses Nagy ise "İki taşla bir kuş…Çağatayca Hendiadyoin" adlı makalesinde Sertkaya ve Çağatay'dan farklı olarak hendiadyoin teriminin klasik anlamı ile örtüşmediğini belirtmiş ve akabinde kendi düşüncesini açıklamıştır: «Ben iki ya da üç tane değişik ses düzenine sahip sözcüğün tek bir kavramı anlattığı bileşik deyimlere hendiadyoin diyorum.» Nagy, kelime türü açısından "eylemsel" (ösdi ulgaydı "büyüdü, boy attı") ve "ad türünden" (*eş yoldaş*) incelediği hendiadyoinlerin Çağatay dilinde kalıplaşmış bir yapıya sahip olmadığını, ters yüz edilmiş biçiminin de görülebileceğini dile getirmiştir: *yaħşı lāyıq/ lāyıq yaħşı*.[22]

Kavram karşılayıcı olarak *hendiodin* (hendiadyoin) <*hen dia dyoin*>'in anlamca "iki ile bir" den dönüşerek geldiğini söyleyen Özkan, bu terimi, "iki sözcükbirimin (*yüksek ediz, äv bark*) bağlayıcı özelliklerle bir kavramı açıklar nitelikte kullanılması" şeklinde tanımlar. Bu hususta Nagy ile benzer düşüncelere sahip olan Özkan, hendiadyoinlerin yeni anlambirimsel sözcük yapıları oluşturduğu kanaatindedir.[23]

Abik, "(İsim1+lI/+lU) (İsim2+lI/+lU) Kuruluşundaki İkilemeler" adlı yazısında zıt anlamlı birlikler ile bazı anlam ilgisi, anlam yakınlığı bulunan ikili öbeklerin "birliktelik,

[20] Sertkaya, O. F., (1982-83), "Maitrisimit Nom Bitig", *TDAY Belleten*, Ankara, s. 265.
[21] Çağatay, S., (1978), "Uygurca Hendiadyoinler", *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara, A.Ü. DTCF Yayınları, 29-30.
[22] Nagy, E. K., (2004), "İki taşla bir kuş…Çağatayca Hendiadyoin", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I,* 20-26 Eylül 2004, Ankara, TDK Yayınları, s. 1126-1130.
[23] Özkan, B., (2011), "Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar", *Turkish Studies*, VI/1, s. 1580.

ikisi bir aradalık, bütünlük" anlamı taşıdığını öte yandan eş anlamlı birliklerde bu anlamın görülmeyip hendiadyoin "iki yoluyla bir" ifadesinin sezildiğine dikkati çeker.[24] Dolayısıyla iki yoluyla bir (eş anlamlı kelime öbekleri) ifade edildiğinde bir birliğin olduğunu ancak iki yoluyla ikinin (zıt ve anlam ilgisi bulunan kelime öbekleri) ifadesinde yine ikilik olduğunu düşünür.[25] Abik, bu doğrultuda hendiadyoin terimini sadece eş anlamlı kelime çiftleri için kullanmayı uygun görür ve bu terimi zıt anlamlı kelime öbeklerini de içine alacak şekilde açıklayan Sertkaya ve Çağatay 'dan farklı bir yol izler.

2.5. Kavram Olarak "Yineleme, Tekrar Grubu"

İkilemeleri sözcük yapısı, türü, görevleri ve anlamlarına göre tasnif eden Vecihe Hatiboğlu, anlamı güçlendirmek ve pekiştirmek için başvurulan ***yinelemeleri, tekrarları*** da bir çeşit ikileme saymaktadır.[26]

"Türkçede Tekrarlar 1"[27] , «Türkçede Tekrarlar 2»[28] adlı makalelerinde ***tekrar***, "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi"[29] adlı makalesinde ise ***ikileme*** terimini kullanan Tuna, bu iki kavram arasında herhangi bir ayrım gözetmemiştir.

Korkmaz, "ikileme" terimi için verdiği anlamı ***tekrar grubu*** için de yinelemiştir: "Bir nesneyi, bir oluş ve kılışı karşılamak üzere aynı, yakın ya da zıt anlamlı ve eşit görevli iki kelimenin oluşturduğu kelime grubudur." Tekrar gruplarının cümlede ad (*ev bark sahibi olmak*), sıfat (*renk renk çiçekler*) ve zarf (*akıllı uslu oynuyorlar*) görevi yüklendiklerini belirten Korkmaz da ikileme ile tekrar grubunu ayrımsız kullanmıştır.[30]

Ediskun, birleşik sıfatlar bahsinde ***yansımaların, isimlerin, sıfatların tekrarlanması*** ile oluşan kurallı birleşik sıfatların yapısını incelemiş ve bu sıfatlara "pekiştirme sıfatı" adını vermiştir.[31]

Özkan, ***ikileme*** ile ***yineleme*** kavramlarını, birbirinin yerine kullanmış ve "bir dizgede sesbirimlerin, biçimbirimlerin, sözcükbirimlerin ya da sözcükbirim olarak eş, yakın veya karşıt anlamlı yapıların temelde sesbirimsel, biçimbirimsel, sözcükbirimsel ve diğer yapısal kopyalamalar sonucu anlamı güçlü ve etkili kılmak amacıyla yinelenmesi" olarak tanımlamıştır. Yinelemeleri, birtakım ses yansımalı ve yazımsal hece oluşturabilen "sesbirimsel (ikililik)" (***sapsarı, dopdolu***), bir seslemin, biçimbirimin, sözcük birimin tekrarı olan "biçimbirimsel" (***bil-e bil-e, dur-up dur-up***), *birebir / tam kopyalama* olarak adlandırılan "sözcükbirimsel" (***ol-du ol-acak, baş-tan başa***) ve *hendiadyoin* kavramı ile açıkladığı «anlambirimsel tekrarlar» (*yüksek ediz, äv bark*) olmak üzere dört ayrı başlıkta tasnif eder. Özkan, ***ikili tekrarlar*** terimini ise ikilemeler/yinelemeler içerisinde yer alan bir alt tür olarak açıklamıştır. Temelde ikili tekrarların ***tam yinelemeli*** yapılar olarak yalın biçimbirimlerin (*yavaş yavaş*) ve ekli biçimbirimlerin kopyalanmasıyla (*döne döne*) oluştuğunu söyleyen Özkan, yalın biçimbirimleri ad (*dizi dizi*), ön-ad (*uslu uslu*), belirteç (*akşam akşam*), ünlem (*vah vah*) gibi yansıma ya da genel kelimelerden

[24] Abik, D., (2010), "(İsim1+lI/+lU) (İsim2+lI/+lU) Kuruluşundaki İkilemeler", *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi*, 17, 2, s. 15.
[25] Abik, D., (2010), s. 17.
[26] Hatiboğlu, V., (1971), İkileme, Ankara, TDK Yayınları, s. 25.
[27] Tuna, O. N., (1949), "Türkçede Tekrarlar 1", *TDED Dergisi*, III, İstanbul, s. 429-447.
[28] Tuna, O. N., (1950), "Türkçede Tekrarlar 2", *TDED Dergisi*, IV, İstanbul, s. 35-82.
[29] Tuna, O. N., (1986), "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *TDAY Belleten*, 1982-83, Ankara, s. 163-228.
[30] Korkmaz, Z., (2007), s. 211-212.
[31] Ediskun, H., (1963), *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 154-155.

oluştururken ekli biçimbirimlerin dizgesel ve anlamsal niteliklerle yine benzer kelime türlerinden kaynağını aldığını (*bile bile, neler neler*) belirtir. Öte yandan ikili tekrarlar, sesbirimsel tekrar yapıları ve anlambirimsel tekrar yapıları dışında kalan sözcükbirimsel tekrarların içerisinde yapısal ve anlamsal olarak ayrıştırılabilen bir alt türdür.[32]

Sonuç itibari ile Özkan'a göre ikili tekrarlar/tam yinelemeli yapılar, ikileme/yineleme/tekrar yapılarının bir alt kategorisinde yer almakta ve sesbirimsel ile biçimbirimsel tekrarların sahip olduğu işlevi paylaşmaktadır.

Erdem, aynı kelimenin tekrarı ile oluşan yapıları ikileme değil yineleme (*nokta nokta, para para, mundag mundag*) olarak tavsif ederek bu türden yapıların, söz konusu kelimenin Türkçe söz dizimi kuralları çerçevesinde tekrar edilmesi ihtiyacının hissedilmesi sonucunda ortaya çıktığı kanaatindedir. Erdem ikilemelerin, çok uzun zamanın akabinde ortaya çıktığını ve fakat yinelemelerde böyle bir durumun söz konusu olmadığını, konuşma sırasında dahi art arda bu kelimelerin tekrarlanabileceğini söyleyerek ***ikileme*** ile ***yineleme*** kavramlarını birbirinden ayrı değerlendirmiştir.[33]

Erdem bir kelime öbeğinin ikileme ve yineleme sayılıp sayılamayacağını şu düşünceler etrafında izah etmektedir:[34]

1. *İkileme ve yineleme grubu sayılamayacak kelime öbekleri:*

1.a. Hatiboğlu'nun ikileme kabul ettiği[35] ve birinci unsuru ayrılma hâli ikinci unsuru yönelme hâli eki alan kelime öbeklerini Erdem, ne ikileme ne de yineleme saymaktadır (*kündin künge, yıldan yılka, avvalındın ahiringa).* Zira ikilemelerde ve yinelemelerde, öbeği oluşturan her iki unsur aynı eki almalıdır. İki unsurun da söz dizimi bakımından aynı durumda bulunması ve aynı öğeyi temsil etmesi gerekir. Dolayısıyla Erdem, bu şekilde kurulmuş yapıların ***deyim*** olarak adlandırılabileceğini ileri sürmüştür.

1.b. *kedip keldi, yumup açgunca* gibi zarf-fiil unsurlarının teşkil ettiği bu yapıları da aynı ekleri almadıkları için ikileme ve yineleme olarak tanımlamazken Tuna,[36] bu türden yapıları tekrar grupları (yineleme) içerisinde ayrıntılı olarak incelemiştir. Erdem, bu tür kelime öbeklerini ya ***deyim*** olarak ya da ***birleşik fiil*** grubu altında incelemeyi uygun görmüştür.

1.c. Uzun süre beraber kullanılarak kendi somut anlamlarının dışında başka anlamları da kazanan ve *açlık susaglık, altun kümüş, agız burun* gibi yapılardaki her bir kelimenin farklı kavram alanını yansıtması dolayısıyla bu kelime öbeklerini de ikileme olarak adlandırmaz. Erdem, bu yapılara daha iyi bir terim bulunana kadar ***kalıp ifadeler*** demeyi uygun görmüştür.

1.d. Son olarak *kapkara, sapsarıg* ifadelerinin iki kelimenin birleşmesiyle değil içeriklerini vurgulamak amacı ile morfolojik bir işlemin sonucunda ortaya çıktıklarını söyleyen Erdem, burada iki unsurun değil, ünlüleriyle ünsüzlerinin bir kısmının tekrar edildiği bir tek unsurun olduğunu dile getirir.

Demircan, Erdem'den farklı olarak bu gibi yapılar hakkında "Pekiştirme, 'sıfat', 'belirteç' gibi niteleyici sözcüklere uygulanan bir 'yarı-ikileme' sayılabilir."[37] düşüncesine sahiptir.

[32] Özkan, B., (2011), s. 1572-1594.
[33] Erdem, M.D., (2005), "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", *Bilig*, 33, s. 191-192.
[34] Erdem, M.D., (2005), s. 191-194.
[35] Hatiboğlu, V., (1971), s. 37-38.
[36] Tuna, O.N., (1950), s. 40.
[37] Demircan, Ö., (1989), "Türkçede Pekiştirme İşlemi", *Dilbilim* [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Dergisi], 8, İstanbul, s. 147.

2. *Yineleme sayılıp ikileme sayılamayacak olan kelime öbekleri:*

2.a. Çoğu araştırmacının[38] ikileme olarak kabul ettiği zıt anlamlı kelimelerin oluşturdukları yapıları Erdem, ikileme değil ***yineleme*** grubu olarak ele almaktadır (*mümin kafir, astın üstün, ölüg tirig, sag sol, erkek tişi*). Zira her bir kelime kendi değişik anlamında kalmakta ve farklı kavram alanlarını yansıtmaktadır.

İkileme olarak tavsif edilebilecek bütüncül bir anlamdan yoksun olan bu öbekler ancak yineleme adı ile işlev görürler. Öte yandan "ortalama" mânâsındaki *aşağı yukarı* yapısı, karşılık geldiği anlam itibari ile kapsayıcılık arz ettiği ve iki kelimenin birleşimi neticesinde ayrı ayrı değil tek bir anlamı yansıttığı için Erdem, bu gibi istisna öbekleri ikileme kategorisinde değerlendirmeyi uygun görmüştür.

2.b. *bersen bermesen, arıg arıgsız* gibi birinci unsuru olumlu ikinci unsuru *-ma* ve *-sız* ekleri ile yapılan olumsuz yapılar ikileme değildir. Erdem, farklı görevdeki ekler ve anlamlarla teşkil edilen bu kelime öbeklerini yineleme kategorisine dahil etmektedir.

3. *Sadece ikileme sayılabilecek kelime öbekleri:*

Erdem yukarıda saydığı tüm bu yapıların dışında, sadece eş anlamlı kelimelerden oluşan öbekleri ikileme olarak adlandırmaktadır: *ev bark, mal mülk, ot yalın, burun avval.*

Şu ana kadar ikileme ile tekrar gruplarını bir arada kullanan ve her ikisine de farklı ve/veya aynı anlamları veren araştırmacıların görüşlerine yer verdik. Aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile oluşturulan kelime gruplarını sadece ***tekrarlar*** başlığı altında inceleyen Ergin[39] ile ***tekrar grubu*** adı altında izah eden Karahan[40] ise söz konusu yapıları aynen (*yavaş yavaş, mışıl mışıl*), eş veya yakın (eğri büğrü, kılık kıyafet) ve zıt mânâlı (*bata çıka, irili ufaklı*) ile ilaveli tekrarlar (*okul mokul,* çevre mevre, *su falan, su şey*) olmak üzere dört başlıkta ele almışlardır. Ergin, Karahan'dan farklı olarak *büsbütün, çırılçıplak, çarçabuk* gibi yapıları da ilaveli tekrarlar olarak değerlendirmektedir.[41] Özçelik ise tekrarları "kelime tekrarı ile" ve "başa hece eklenerek (eklemeli)" yapılan tekrarlar olmak üzere iki başlıkta toplamıştır. Ergin'in ilaveli tekrarlar içine dahil ettiği *büsbütün, bambaşka, besbelli yapılarını* ***eklemeli tekrarlar*** ve *su falan, su şey* ile Karahan'ın aynı grupta ele aldığı *okul mokul, çevre mevre* yapılarını ***kelime tekrarı ile yapılan tekrarlar*** başlığı altında ve iki ayrı maddede incelemiştir.[42] Dolayısıyla Özçelik, Karahan ile Ergin'in "ilaveli tekrarlar" adı altında ele aldığı üç farklı yapıyı ayrı madde başlarında ifade etmiş olur.

Grønbech, söz konusu kelime öbeklerini "sıralamalı ad grupları" kategorisinde ve ***sıralamalar*** adı ile araştırmıştır. "Bir sıralama ya unsurları eş anlam yahut da birbirine bağlı zıt anlam ifade ettikleri yani bir tek tasavvur oluşturdukları için bir bütünün ifadesi olarak hissedilebilirler." diyen Grønbech, art arda sıralanan bu kelimelerin tek bir anlam bünyesinde toplanıp kalıplaşabileceği hususuna dikkati çekmiştir.[43]

Eş görevli iki kelimenin anlam ve yapı itibari ile oluşturduğu söz öbeğinin, çeşitli araştırmacılar tarafından ayrı ayrı *ikileme, ikizleme, yineleme, ikili tekrar, kelime koşması,*

[38] Hatiboğlu, V., (1971), s. 59.; Korkmaz, Z., (2007), s. 123.; Topaloğlu, A., (1989), s. 87., Banguoğlu, T., (2007), s. 512., Aksan, D., (2006), s. 60., Demircan, Ö., (1990), s. 61., Zülfikar, H., (1995), s. 161-165., Gencan, T. N., (1979), s. 191., Yüce, N., (1998), s. 419-427., Özkan, M. (2004), s. 2312.

[39] Ergin, M., (2007), *Türk Dilbilgisi,* İstanbul, Bayrak Yayınları, s. 377-378.

[40] Karahan, L., (2013), *Türkçede Söz Dizimi,* Ankara, Akçağ Yayınları, s. 60-62.

[41] Ergin, M., (2007), s. 379.

[42] Özçelik, S., (2006), "Eklemeli Tekrarlar Üzerine Tespitler", *Türklük Bilgisi Araştırmaları,* II/30, s. 360.

[43] Grønbech, K., (1995), *Türkçenin Yapısı,* Çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yayınları, s. 100-107.

hendiadyoin, katmerleme vb. adlarla ifade edilegeldiği tarafımızca açıklanmış oldu. Biz bu makalede söz konusu açıklamalardan da istifade ederek ***tekrar grubu*** terimini kullanmayı uygun gördük.

Bir cümlenin, kelimenin, hecenin ve ekin art arda veya aralıklar hâlinde yinelenmesi sonucunda tekrar grubu adı verdiğimiz gramer yapısı meydana gelir. Anlamca eş veya yakın olan farklı kelimelerin arka arkaya sıralanması yoluyla tekrar grubu yapılabildiği gibi tamamen farklı kavram alanlarını yansıtan zıt anlamlı kelimelerle de -anlam bakımından birbirini tamamlamaları dolayısıyla- tekrar grubu oluşturulabilir. Sürekli birlikte kullanılan ve aralarında çağrışımsal anlam ilişkisi bulunan bazı kelime çiftleri de kalıp söz öbekleri olarak tekrar grubuna dahil edilmelidir.

Pek çok araştırmacının kullandığı "ikileme" teriminin, iki kelimenin, cümlenin, hecenin veya ekin aynen tekrarı veya ikilenmesi/ikizlenmesi sonucunda oluşan kelime öbeklerini çağrıştırdığı kanaatindeyiz. Halbuki bu tür gruplar sadece aynen tekrarlanan unsurlardan müteşekkil olmamakta anlam itibari ile bütünlük, kapsayıcılık ifade eden farklı kelime çiftlerinden de meydana gelmektedir. Dolayısıyla "tekrar grubu" teriminin söz konusu yinelenen unsurların her türünü içine aldığını düşündüğümüz için tarafımızca kullanılması uygun görülmüştür.

3. Bilge Kağan Âbidesi'nde Tekrar Grupları

Türk dilinin ifade zenginliğini teşkil eden tekrar gruplarının özellikle Oğuzlar dışındaki Türk boyları tarafından kullanılan önemli bir anlatım çeşidi olduğunu Kaşgarlı Mahmut şu satırlarla dile getirmektedir:

"Bilinmelidir ki Oğuzların dili incedir, Türklerin, birisi asıl ve kök, öbürüsü takıntı olmak üzere çift olarak kullandıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar 'takıntı' olanını kullanırlar. Halbuki öbür Türkler, bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi: Türkler bir şeyi bir şeye kattıkları zaman 'kattı kardı' derler. Burada kök olan 'kattı' dır, 'kardı' kelimesi takıntıdır. Oğuzlar, bir şeyi bir şeyle karıştıkları zaman "kardı" deyip asıl olanı bırakırlar. Yine böyle, Türkler 'edhgü yawlak' derler, 'iyi kötü' demektir. 'edhgü' iyi, 'yawlak' yavuz, kötü anlamınadır. Bu ikisini birlikte kullanırlar. Tek olarak birisini kullanmazlar. Oğuzlar ise bunları tek, yalnız olarak kullanırlar."[44]

Türk dilinin tarihsel ve çağdaş her döneminde ve pek çok farklı metninde kullanım alanı bulan, edebî dilde olduğu kadar konuşma dilinde de geniş bir yer kaplayan tekrar gruplarını ilk olarak Türk-Runik yazı sistemi ile yazılmış olan *Orhun Âbideleri*'nde (VIII. yy.) görmekteyiz.

Bu makalede, Muharrem Ergin'in *Orhun Âbideleri*[45] adlı eserinin Bilge Kağan metninde yer alan tekrar grupları anlamlarına göre aynı kelimenin tekrarı, eş veya yakın, zıt ve anlam bakımından birbirini destekleyen (anlam ilgisi bulunan) tekrarlar; yapı ve kuruluşlarına göre fiil kök veya gövdelerinden kurulan fiilimsi ve çekimli fiillerle isim kök veya gövdelerinden kurulan basit ve türemiş, sözcük türü bakımından isim, sıfat, zarf, fiil; görev bakımından ise özne, nesne, tümleç, yüklem olmak üzere toplam dört başlık hâlinde incelenecektir. Her bir başlık, "aynı kelimelerden kurulan", "aynı türden eklerle kurulan" ve "kalıp olarak bir arada kullanılan" tekrar grupları adı altında, üç ayrı şekilde ele alınacaktır.

[44] Atalay, B., (2006), *Kâşgarlı Mahmud Divanü Lûgat-İt-Türk (Çeviri),* I, Ankara, TDK Yayınları, s. 432-433.

[45] Ergin, M., (2008), *Orhun Abideleri,* İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

Anlamı itibariyle eş veya yakın 57, zıt 56, aynı kelimelerden kurulan 20 ve anlam bakımından birbirini destekleyen (anlam ilgisi bulunan) 35 tane olmak üzere toplam 168 tekrar grubu tespit edilmiştir. Bu tekrar gruplarının ise sadece 76 tanesi birbirinden farklı yapılardır ve çoğu yinelenerek kullanılmıştır.

3.1. Anlamlarına Göre Tekrar Grupları

3.1.1. Aynı Kelime veya Kelime Grubunun Yinelenmesi ile Oluşturulan Tekrar Grupları

Orhun Âbideleri, söz dizimi açısından birbirini tekrar eden kelime, kelime grubu ve cümlelerden teşekkül etmektedir. *Bilge Kağan Âbidesi* de bu türden yapılarla inşa edilmiş âhenkli ve şiirsel bir metindir.

Yunanca "epiphora" adı ile anılan anlatım biçimi, aynı kelimenin ya da kelime öbeğinin, birbirini izleyen koşut yapılı cümle öğelerinin, cümlelerin ya da söz birliklerinin sonunda tekrarlanması yoluyla gerçekleşmektedir.[46] Bu şekilde yapılan tekrarlar vasıtası ile söylenilen şeyler, okuyan/dinleyen açısından daha rahat ve kolay anlaşılmakta ve kalıcı olmaktadır. Seslenilen halka daha etkili mesaj verilmek istendiği için kullanılan bu tekrarları Aksan, "art yineleme"[47] terimi ile karşılamaktadır.

Bilge Kağan Âbidesi'nde aynı kelimenin art arda yinelenmesi ile oluşan sadece üç tekrar grubu tespit edilmiştir. Öte yandan araya farklı türden unsurların girmesi ile oluşan aynen tekrarlar daha geniş bir kullanıma sahiptir:

[K 8] **Neij n[eij** sab[ım erse]r beijü taşka urtum. "**Her ne** sözüm varsa edebî taşa vurdum.»

[G 14] Sebig Kül İrkin başlayu ulayu buyruk bunça amtı begler ḳaijım ḳaġanḳa **ertiijü** (15) **ertiijü** ti umuġ i[tdi?.... "Sebig Kül İrkin başta olarak arkasından buyruk; bunca şimdiki beyler, babam kağana **fevkâlade** (15) **fevkâlade** çok iltica etti.»

[K 15] Beijgü taş **[toḳıtdım...] toḳıtdım,** bitid[d]im. "Ebedî taş **yontturdum ... yontturdum**, yazdırdım."

Âbidenin bir satırında ise cümle tekrarının yapıldığı tespit edilmiştir: **[K 9]** [...T] **ürgiş ḳaġanḳa ḳızım[ın...] ertiijü [uluġ] törün alı birtim. Tür[giş ḳaġan]** (10) ḳızın ertiijü uluġ törün oğlıma alı birtim. **[... ertiijü u[luġ [törün alı] birtim,** ya [....]t ertü[rtü] m [... başlıġ]ıġ yükündürtüm, tizligig sökürtüm. "**Türgiş kağanına kızımı ... fevkâlade büyük törenle alıverdim. Türgiş kağanının** (10) **kızını fevkâlade büyük törenle oğluma alıverdim. ... fevkâlade büyük törenle alıverdim** ... yaptırdım ... başlıya baş eğdirdim, dizliye diz çöktürdüm."

Kuvvetlendirme ve ihtimal ekinin (*erinç, ermiş*) sıklıkla tekrarlandığı âbidede, bu türden tekrarları oluşturan diğer kelimeler zarf, edat, sıfat grubu, birleşik fiil ve sıfat-fiil vasıflarına sahiptirler: *Ḳaġan ermiş* **[D 4]**, ḳaġan bolmış erinç **[D 5]**, ḳaġan olurmış erinç **[D 6]**, *ermiş erinç* **[D 6]**, *süleyü birmiş* **[D 8]**, *bodun ertim* ... ḳanı **[D 10]**, *tiyin* **[D 10]**, *süüjüş süüjüş-* **[D 12, 34]**, *illigig ilsiret-* **[D 13]**, ḳaġanlıġıġ ḳaġansırat- **[D 13]**, *yiçe* **[D 14]**, *tegi süledimiz* **[D 15]**, *ança* **[D 18, 33]**, *bodunuġ ança ḳondurtumuz, ança itdimiz* **[D 17]**, *barıġma bardıġ* **[D 19]**, ıġar **[D 24]**, *toḳuz yigirmi yıl* **[G 9]**, *edgü kişig* **[G 14]**.

[46] Aksan, D., (2000), *En Eski Türkçenin İzlerinde Orhun ve Yenisey Yazıtları Üzerinde Sözcükbilim, Anlambilim ve Biçembilim İncelemelerinin Aydınlattığı Gerçekler,* İstanbul, Simurg Yayınları, s. 118.
[47] Aksan, D., (2005), *Halk Şiirimizin Gücü*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 200.

Birbirini takip eden cümlelerde ve hatta aynı cümle içerisindeki kelimelerde tam bir simetri özelliği[48] gösteren, aliterasyon ve asonans gibi söz sanatlarına yer veren bu metin, düz yazıda uyaklı anlatım biçiminin nasıl teşekkül edilebileceğini gösteren önemli bir misaldir.

3.1.2. Eş veya Yakın Anlamlı Tekrar Grupları

Hiçbir dilde, tümüyle aynı (eş) anlamı karşılayacak birden fazla kelimenin olamayacağı, dilbilimciler tarafından kanıtlanmış bir gerçektir.[49] Birbirinin yerine kullanılabilecek kadar "tam eş anlamlı" ve diğer "eş veya yakın anlamlı" sayılan bazı kelimelerin ise ancak yüzyıllar gerektirecek biçimde birbirlerine anlamca yaklaştıklarını söyleyen Aksan, bu gibi öğeleri «yakın (eş) anlamlı kelimeler" olarak tanımlamanın daha uygun olacağı düşüncesindedir.[50] Öte yandan birbirine anlamca çok yakın kelime öbeklerini de "tam eşanlamlı" adıyla karşılamakta fakat bunların çok seyrek olduğunu vurgulamaktadır.[51]

Orhun Âbideleri'nin Bilge Kağan metninde birbirinden farklı otuz sekiz olmak üzere toplam elli yedi tekrar grubunun birkaç tanesinin dışında eş veya yakın anlamlı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Aksan'ın "tam eşanlamlılık" ilişkisi açısından ön plâna çıktığını ve her iki unsurunun da aynı kavramı yansıttığını düşündüğü ögirip *sebinip* "sevinmek" **[D 2]**; *tebligin kürlügin armakçısın* "aldatıcı, sahtekar" **[D 6]**; *ya*ijıldukın *yazındu*ḳın "yanılmak, hata etmek" **[D 16]** tekrar grupları[52] *Bilge Kağan Âbidesi*'nde art arda yinelenmiş ve aynı türden ekleri almış vaziyette kullanılmıştır.

Bilge Kağan Âbidesi'nde tespit ettiğimiz, yakın (eş) anlamlı kelimelerin oluşturduğu tekrar gruplarında her bir unsur Türk dilinin VIII. yüzyıldan da önceye dayanan bir geçmişinin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aksan, gerek biçim gerekse anlam bakımından gelişmiş, belirli birtakım biçim ve anlam aşamalarını geride bırakmış bu türden kelimeleri «ileri öğeler» olarak tavsif etmektedir.[53] Bir kavramın birden fazla göstereni olamaz. Öte yandan aynı kavram zaman içerisinde birden fazla gösteren öbeği ile karşılanır hâle gelebilir. Âbidede tespit ettiğimiz yakın anlamlı kelimelerin çoğunun tekrar grubu olarak kullanılıyor olması söz konusu öğelerin daha önceden geçirmiş olduğu morfolojik ve semantik gelişmelerden kaynaklanmaktadır.[54] Bugün Türkiye Türkçesinde nasıl *gönder-yolla-* eş anlamlı tekrar grubu olarak kullanılıyor ve Eski Türkçede farklı kavram alanlarını karşılıyorsa[55] aynı şekilde âbidede yer alan ve tekrar grubu olarak kullanılan zıt anlamlı *yuyka yinçge* öbeği de bugün Türkiye Türkçesinde ayrı ve farklı kavramlara ad olacak şekilde yer almaktadır. [56]

Bilge Kağan Âbidesi'nde tespit ettiğimiz yakın anlamlı kelimelerden müteşekkil tekrar gruplarının bir kısmı anlatımı daha somut hale getirmek için benzetme sanatı [*otça borça* "ateş gibi fırtına gibi" **(D 27)**] ile inşa edilirken bir kısmı deyim şeklinde [ölü yitü

[48] Aksan, D., (1991), "Göktürk Yazıtlarında Söz Sanatları Güçlü Anlatım Yolları", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Ankara, s. 11.
[49] Aksan, D., (1974), "Eş Anlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eşanlamlılardan Yararlanma", *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi*, VI/1, Ankara, s. 1-2.
[50] Aksan, D., (2000), s. 67.
[51] Aksan, D., (1974), s. 1-2.
[52] Aksan, D., (2000), s. 69.
[53] Aksan, D., (1976), "Eski Türk Yazı Dilinin Yaşı İle İlgili Yeni Araştırmalar", *TDAY Belleten*, 1975-1976, Ankara, s. 134.
[54] Aksan, D., (1974), s. 8.
[55] Aksan, D., (2006), s. 69.
[56] Aksan, D., (1974), s. 7.

«öle yite» **(D 22, K 7),** krş. Tü.Tü. *bata çıka, güç bela* ; *yadağın yalıjın* "yayan çıplak» **(D 22),** krş. Tü.Tü. *yayan yapıldak; atı küsi yok bolmaḳ* "adı sanı yok olmak" **(D 20, 22, 36),** krş. Tü. Tü. *adı sanı belirsiz*] kalıplaşmıştır.

Türkiye Türkçesinde sadece *ev bark* tekrar grubu içinde yaşam alanı bulan ve yazı dilinde tek başına kullanılmayan *bark* kelimesinin *Bilge Kağan Abidesi*'nde "ev, türbe" **[GB 1]** anlamı ile müstakil olarak yaşadığına tanık olduk. Uygur Türkçesi döneminde (IV-XI. yy.) Budizm ve Maniheizm dininin kabul edilmesi ile kelimenin anlamı unutulmuş[57] ve bugün sadece ağızlarda yaşayan söz konusu kelime Türkiye Türkçesinde arkaik duruma düşmüştür.[58]

Âbidede dikkatimizi çeken bir diğer kullanım ise aynı kökten türemiş kelimelerden birinin isim diğerinin ise fiil gövdesinde ayrı tekrar grupları oluşturup aynı cümlede yer alıyor olmalarıdır: **[D 5] Yoġçı sıġıtçı** öijre kün toġsıḳdaḳı Böli çöl[l]lüg il Tabġaç Tüpüt Apar Purum Ḳırḳız Üç Ḳurıḳan Otuz Tatar Ḳıtany Tatabı bunça bodun kelipen **sıġtamış yoġlamış. "Yasçı ağlayıcı,** doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avar, Bizans, Kırgız, Üç Kurıkan, Otuz Tatar, Kıtay, Tatabı, bunca millet gelip **ağlamış yas tutmuş**."

Âbidede yer alan diğer yakın anlamlı kelimelerden kurulu tekrar gruplarını ise kök veya gövde haliyle şu şekilde sıralayabiliriz:

Aralıklı olarak kurulanlar: (başlıġıġ) *yükün-,* (tizligig) *sökür-* "diz çöktür-, baş eğdir-" **[D 3, 13 - K 9],** (ança) *saḳın-* (ança) *bil-* " düşün-, bil-"**[D 33],** (*edgüti*) *eşid-* , (*ḳatıġdı*) *tijla-* "işit-, dinle-; iyice adamakıllı" **[K 1].**

Aralıksız, art arda kurulanlar: *al- baz ḳıl-* "tabi kıl-" **[D 3],** *eçü apa* "ecdad, ata" **[D 3, 11, 16], ḳara ḳamaġ** "halk kitlesi" **[D 8],** *iş küç* "iş güç" **[D 7, 9],** *it- yarat-* "tanzim ve tertip et-" **[D 9, 16, 17 - K 9],** ölür- uruġsırat- *«öldür-,* kökünü kurut-» **[D 9],** *tir- ḳubra-* "topla- , yığ-" **[D 11],** *yir sub* "ülke, memleket" **[D 9, 16, 17, 36, 35, 39],** *er-bar-* "hür, müstakil» **[D 19],** *yaijıl- yablaḳ kigür-* "hata et-, kötü hâle sok-» **[D 19],** *ertin ökün* "vazgeç-, pişman ol-" **[D 19],** *yabız yablaḳ* "perişan, düşkün» **[D 21],** *ḳut ülüg* "kısmet, baht" **[D 23],** *yılḳı bar* "mal mülk, servet" **[D 24],** *al- içger-* "al-, tâbi kıl-» **[D 26],** *oz- yany-* "ilerle-, harekete geç-" **[D 31],** *eb barḳ* "ev bark" **[D 32, 34, 37],** ödsig ötülüg "seçkin, muhterem" **[D 34],** *sab ötüg* "söz, niyaz" **[D 39],** *ḳara bodun* "halk kitlesi" **[D 41],** *arḳış* tirkiş "kervan, kafile" **[K 6],** *alkın- arıl-* "mahvol-, yok ol-" **[K 7],** *yoḳ çıġany* "aç, fakir" **[K 7],** *emget- tolġat-* "zahmet ve eziyet çektir-, incit-" **[K 12].**

3.1.3. Zıt Anlamlı Tekrar Grupları

Anlam ilişkisi itibari ile birbirine karşıt kavramlara işaret eden ve aynı zamanda birbirini bütünleyen iki kelimenin oluşturduğu tekrar gruplarıdır. Bir olayı, durumu veya olguyu anlatmanın önemli yollarından biri de ifade edilmek istenilenin, tam tersi olan gösterenlerle izah edilmesidir. Anlatımın hem deyimlerle hem de tekrarlarla etkili kılındığı bu âbidede, *tünli künli* "gece gündüz" **[GD 1]** yapısı her iki anlatım türünün tek bir öbekte toplandığı en güzel örneğidir.

Bilge Kağan Âbidesi'nde yaptığımız taramalar sonucunda tasnif ettiğimiz zıt anlamlı kelime öbekleri art arda sıralandıkları gibi çoğu kez araya farklı kelime veya kelime gruplarının girmesi sonucunda aralıklı olarak da ifade edilmişlerdir. Bu kategori altında

[57] Erdem, M.D., (2005), 192.

[58] Durgut, H., (2004), "Türkiye Türkçesinde İkilemelerde Kalan Arkaik Kelimeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I,* 20-26 Eylül 2004, Ankara, TDK Yayınları, s. 811-812.

değerlendireceğimiz tekrar gruplarının bir kısmı birbirini takip eden cümlelerin genellikle özne veya yüklemlerini teşkil eden kelimelerden kurulmaktadır. Aynı tekrar grubunun farklı şekillerdeki diziliş örneklerine de rastladığımız bu yapılar şunlardır:

Aralıklı olarak kurulanlar:

Aynı cümle içinde: *beg* (yime) x *bodun* (yime) "bey x millet" **[D 4],** üze (kök *teijri*) x *as[ra* (yağız *yir*) "üst x alt; gök x yer, yeryüzü" **[D 2, 18],** *beglik urı* (oğlın *ḳul* ḳıltı) x *işilik* kız (oğlın ḳüij ḳıldı) "beylik, erkek evlat x hanımlık, kız evlat ; kul kıl- x cariye kıl-" **[D 7, 20],** *ḳul* (*ḳulluġ*) x küij (*küijlük*) "kul x cariye" **[D 18],** *ilgerü* (kün toġsıḳıija) x *birigerü* (kün ortusıijaru); *ḳurıġaru* (*kün* batsıḳıija) x *yırıya* (*tün* ortusıijaru) "doğu x batı"; "güney x kuzey" ; "gündüz x gece" **[K 1],** *biriye* (şadpıt begler) x *yırıya* (tarḳat begler…) "kuzey x güney" **[K 1],** *süsi* (*böri* teg ermiş) x *yaġısı* (ḳony teg ermiş) "ordu x düşman; kurt x koyun" **[D 11],** çıġany x (*bay* ḳıldı); *azıġ* x (öküş ḳıldı) "fakir x zengin (kıl-); az x çok (kıl-)" **[D 14],** çıġany (bodunuġ) x *bay* (ḳıldım); *az* (bodunuġ) x öküş (ḳıldım) «fakir x zengin (kıl)-; az x çok (kıl-)" **[D 23 - K 7],** *yalıij* (bodunuġ) x *tonluġ* (ḳıldım) «çıplak x elbiseli (kıl-)" **[D 23],** *içre* (aşsız) x *taşra* (tonsuz) "içte x dışta" **[D 21],** ırak (bodunuġ ança) x *yaġutır* "uzak x yakın" **[K 4],** ırak (erser *yablaḳ* ağı birür) x *yaġuḳ* (erser *edgü* ağı birür) «uzak x yakın; kötü x iyi" **[K 5],** *açsar* (*tosıḳ* ömez sen, bir) x *todsar* (*açsıḳ* ömez sen) "aç x tok" **[K 6].**

Birbirini takip eden cümlelerde kurulanlar: *ilgerü … ḳurıġaru* "doğu x batı" **[D 8, 17, 19],** *biriye …* yırıya "güney x kuzey" **[D 12],** *… yügür- … yat-* "koş- x yat-" **[D 20],** *tün … küntüz* "gece x gündüz" **[D 21].**

Aralıksız, art arda kurulanlar: *beg* x *bodun* "bey x millet" **[D 1, 2, 6, 18, 33 - G 15 - K 1, 8, 12],** *inili* x eçili "küçük kardeş x büyük kardeş"[59] **[D 6],** *küijed-* x *ḳulad-* "cariye ol- x kul ol-" **[D 11],** *ilgerü* x *ḳurıġaru* "doğu x batı" **[D 11],** *ot* x *sub* "ateş x su" **[D 22],** *iç* x *taş* "iç x dış" **[K 14].**

3.1.4. Anlam Bakımından Birbirini Destekleyen [Anlam İlgisi Bulunan] Tekrar Grupları

Üstünova, Türk dilinin önemli bir özelliğinin "ifade muvaziliği" (syntaktischer parallelismus[60]) olduğunu söylemektedir. Tekrarların, aynı kökten kelimelerin ve pekiştirmelerin "ifade muvaziliği" ile birleşince, ortaya çıkan estetik yapıların zamanla işlenmiş ve kalıplaşmış olarak işlerlik kazandığına dikkati çekmektedir.[61]

Bir toplumun kültürünü, yaşam tarzını, değer yargılarını gözler önüne seren kalıp sözleri, Aksan "ilişki sözleri"[62], Kula ise "kültür birim"[63] adları ile karşılamışlardır. Kalıp sözler, yapısal farklılıklarına karşılık, anlamları itibariyle birbirine çok yakın olan kavram alanlarının gösterenlerinden meydana gelmektedir. Bu söz öbeklerini oluşturan öğeler arasında eş veya zıt anlamlılık değil birbirini destekleyen, kimi zaman tamamlayan türden bir anlam ilgisi söz konusudur. Nitekim Ağakay da bu yapıları "anlamca ilişikli kelime koşmaları" (anne baba, karı koca) şeklinde tasnif etmiştir.[64]

Yapıları itibariyle kalıp söz öbeği olarak tavsif ettiğimiz bu yapılar, *Bilge Kağan Âbidesi*'nde önemli bir yer teşkil etmektedir. En fazla altı çoğunlukla iki kere kullanılan

[59] krş. Tü.Tü. küçüklü büyüklü: Hatiboğlu, V., (1971), s. 106.

[60] Aksan, D., (2000), s. 120.

[61] Üstünova, K., (2002), "Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler", *Dil Yazıları,* Ankara, Akçağ Yayınları, s. 22.

[62] Aksan, D., (2006), s. 34.

[63] Kula, O. B., (1996), "Dilin Kültürelliği ya da Kültürün Dilselliği", *Bilim ve Ütopya,* 23, s. 46.

[64] Ağakay, M.A., (1954), s. 104.

ve sıklıkla tekrarlanarak satırlar arası anlam ilişkilerini güçlendiren bu yapıları şu şekilde sıralayabiliriz:

Aralıklı kurulanlar: (*ilig*) *tutup* (*törüg*) *itmiş* "il töre; hakim olmak, düzene sokmak" [D 3, 4], *bilge ... alp* ... "bilge, cesur" [D 4 - K 4], *biligsiz* (kağan olurmış erinç) *yablaḳ* (ḳağan olurmış erinç) "bilgisiz, kötü" [D 6], *tizlig ... başlıġ* ... "dizli, başlı (baş kaldıran)" [D 3, 13 - K 9], (ança) ḳondur- (ança) *it-* "yerleştirmek, düzene sokmak" [D 17, 18], (ança) ḳazġan- (ança) *it-* "kazanmak, tanzim etmek" [D 18].

Aralıksız, art arda kurulanlar: *tut- it-* "hakim olmak, düzene sokmak" [D 3], *tört buluıj* "dört taraf" [D 2, 3, 24 - K 8, 9], *kök teijri* "mavi gök" [D 2], *il törü* "il töre" [D 2, 8, 18, 36], *altun kümüş* "altın gümüş" [D 2 - G 11 - K 3] *ilsire- ḳağansıra-* "ilsizlemiş kağansızlaşmış" [D 11], *ḳanġ* ög "baba, anne" [D 10, 20], ḳağan ḳatun "kağan, hatun" [D 10, 20], ḳazġanu bir- iti bir- "kazanıvermek, tanzim edivermek" [K 12].

Kalıp söz öbeklerinden aralıklar halinde kurulmuş olanlarının hiçbirinde bu kelime çiftlerinin arasına giren unsurlar tesadüfî olarak sıralanmamıştır. Söz konusu unsurlar da kendi aralarında aralıklı olarak dizilmiş tekrar gruplarını [D 3, 4, 17, 18] meydana getirmektedir. Aralarında anlam ilgisi bulunan aynı kelime çifti, bir satırda aralıklı [D 18] bir başka satırda ise art arda [K 12] sıralanabilmektedir. Aynı satırda birden fazla kalıp ifadeye [D 10, 20] rastladığımız *Bilge Kağan Âbidesi,* âdeta tekrar gruplarından örülmüş bir metin niteliğindedir.

3.2. Yapı ve Kuruluşlarına Göre Tekrar Grupları

Bu kısımda, toplam 168 tane olduğunu tespit ettiğimiz tekrar grupları "aynı kelimelerden", "eklerden" ve "kalıp sözlerden kurulanlar" üst başlıkları altında, yapı ve kuruluşlarına göre tasnif edilecektir.

3.2.1. Aynı Kelimelerden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.1. Fiil Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.1.1. Fiilimsilerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.1.1.1. Zarf-Fiillerle Kurulanlar

tiyin ... tiyin "diyerek" [D 10]

3.2.1.1.1.2. Sıfat-Fiillerle Kurulanlar

barıġma ... barıġma "giden" [D 19]

3.2.1.1.2. Çekimli Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.1.2.1. Birleşik Olmayan Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.1.2.1.1. Geçmiş Zaman Çekiminde Olanlar

... ermiş erinç, ... ermiş erinç [D 4], *... bodunuġ ança [ḳondurtumuz, ança itdimiz, bodunuġ ança ḳondurtumuz, ança itdimiz.* "milleti öyle yerleştirdik, öyle düzene soktuk" [D 17], *... bardıġ, ... bardıġ* "gittin" [D 19], *... [to*ḳıtdım...] toḳıtdım, ... "yontturdum" [K 15].

3.2.1.1.2.2. Birleşik Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.1.2.2.1. Bir- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

... süleyü birmiş. ... süleyü birmiş. "ordu sevk edivermiş" [D 8]

3.2.1.1.2.2.2. Bol- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

... ḳağan bolmış erinç. ... ḳağan bolmış erinç. "kağan olmuş şüphesiz" [D 5], ... ḳağan olurmış erinç, ... ḳağan olurmış erinç " "kağan oturmuştur şüphesiz"[D 6].

3.2.1.2. İsim Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.2.1.Basit Kelimelerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.1.2.1.1. Eksiz Kelimelerle Kurulanlar

ḳanı ... ḳanı "hani" [D 8], *toḳuz yigirmi yıl ... to[ḳuz yigir]mi yıl* "on dokuz yıl" [G 9], *neij neij* "her ne, ne" [K 8].

3.2.1.2.1.2. Bildirme Eki ile Kurulanlar

ḳağan *ermiş ... ḳağan ermiş* "kağan imiş" [D 4], ... *bodun ertim, ... bodun ertim* ... "millet idim" [D 8].

3.2.1.2.1.3. Hâl Ekli Kelimelerle Kurulanlar

3.2.1.2.1.3.1. Yükleme Hâli Ekini Alan Kelimelerle Kurulanlar

... b[odunu]ġ ... bodunuġ "milleti" [D 17], *... kişig ... kişig* "insanı" [K 4].

3.2.1.2.1.3.2. Eşitlik Ekini Alan Kelimelerle Kurulanlar

... anç]a ... ança "öyle, öylece, o şekilde» [D 17, 18, 33], *... otça ... borça* "ateş gibi fırtına gibi" [D 27].

3.2.1.3. Aynı Kökten Türeyen Biri İsim Diğer Fiil Türünde Kurulan Tekrar Grupları

Aralarındaki anlam ilişkileri art arda incelendiğinde "zıt", çapraz bağlantı kurulduğunda ise "kalıp söz" ifadesinin seyir ettiği *... illigig ilsiretmiş, ḳağanlıġıġ ḳağansıratmış* ... "... illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlaştırmıştır..." [D 13] kelime öbekleri, farklı anlamlardaki tekrar gruplarının kurallı ve uyaklı olarak bir araya getirilmiş dikkat çekici örneklerindendir.

... süüjüş süüjüşmiş "savaş yapmış" [D 12, 34].

3.2.2. Aynı Türden Eklerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.1. Fiil Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.1.1. Fiilimsilerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.1.1.1. Sıfat-Fiillerle Kurulanlar

yaijılduḳın yazınduḳın "yanlış hareket ettiği, ihanet ettiği için" [D 16], *ermiş barmış* "hür, müstakil" [D 19], *küüjedmiş ḳuladmış* (bodunuġ) "cariye olmuş kul olmuş (milleti)" [D 11].

3.2.2.1.1.2. Zarf-Fiillerle Kurulanlar

ögirip sebinip "memnun olup, sevinip" [D 2], *itinü yaratunu* "tanzim, tertip ederek" [D 9], ölü yitü "öle yite» [D 22], *oza yanya* "ilerleyerek, geçerek, kurtularak" [D 31], *açsar ... todsar* "açsa [acıkınca] ... doysa [doyunca]" [K 6].

3.2.2.1.2. Çekimli Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.1.2.1. Birleşik Olmayan Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.1.2.1.1. Geçmiş Zaman Çekiminde Olanlar

sıġtamış yoġlamış "ağlamış yas tutmuş" [D 5], *yaratmış boşġurmış* "yaratmış yetiştirmiş" [D 11], *tirmiş ḳubratmış* "toplamış, yığmış" [D 11], *itdim yaratdım* "düzene soktum, tertipledim." [K 9], *alḳındıġ arıl[tıġ]* "mahvoldun, yok edildin" [K 7], *yügürti ... yatdı* "koştu ... yattı" [D 20]...

3.2.2.1.2.1.2. Emir Kipi Çekiminde Olanlar

ertin ökün "vazgeç, pişman ol" [D 19], *saḳınıj biliij* "düşünün, bilin" [D 33], *eşid tijla* "işit, dinle" [K 1], *emgetmeij tolġatmaij* "zahmet çektirmeyin, incitmeyin" [K 12].

3.2.2.1.2.1.3. İstek Kipi Çekiminde Olanlar

ölür*[eyin uruġsır]atayın* "öldüreyim, kökünü kurutayım» [D 9].

3.2.2.1.2.2. Birleşik Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.1.2.2.1. Kıl- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

bay ķıldım ... öküş ķıldım "fakir kıldım ... zengin kıldım" **[D 23 - K 7]**, *ķul* ķıltı ... küij ķıldı "kul kıldı ... cariye kıldı» **[D 7]**.

3.2.2.1.2.3. İlk Unsuru Çekimli Fiil İkinci Unsuru Birleşik Fiille Kurulanlar

(ķop) *almış* (ķop) *baz* ķılmış "(hep) almış (hep) tâbi kılmış" **[D 3]**, *yaíıldıġ yablaķ kigürtüg* "hata ettin, kötü hâle soktun" **[D 19]**.

3.2.2.2. İsim Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.2.1. Basit Kelimelerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.2.1.1. Eksiz Kelimelerle Kurulanlar

ķara ķamaġ "halk, kitle" **[D 8]**, *yir sub* "ülke memleket» **[D 16, 17, 35]**, *yoķ çıġany* "aç fakir" **[K 7]**, *teijri ... yir* "gök ... yeryüzü" **[D 2, 18]**, *ot sub* "ateş su" **[D 22]**, *küij ķul* "cariye kul" **[D 17]**.

3.2.2.2.1.2. Bildirme Ekli Kelimelerle Kurulanlar

böri teg ermiş ... ķony teg ermiş "kurt gibi imiş ... koyun gibi imiş" **[D 11]**.

3.2.2.2.1.3. Hâl Ekli Kelimelerle Kurulanlar

3.2.2.2.1.3.1. Yüklem Hâli Ekini Alan Kelimelerle Kurulanlar

yiri subı "ülkeyi memleketi» **[D 10]**, *işig küçüg* "işi gücü" **[D 8, 9]**, *ebig barkıġ* "evi barkı" **[D 32]**, *ebin barķın* "evini barkını" **[D 37]**, *için taşın* "içini dışını" **[K 14]**, *yirin subın* "ülkesini memleketini" **[D 35]**.

3.2.2.2.1.3.2. Yönelme Hâli Ekini Alan Kelimelerle Kurulanlar

yirijerü subıjaru "ülkesine doğru memleketine doğru" **[D 39]**.

Yönelme hâli ekini alıp bulunma durum ekli olarak aktarılanlar: ilgerü .... ķurıġaru "doğuda ... batıda" **[D 8, 17, 19]**, üze ... *asra* "üstte ... altta" **[D 2, 18]**, *içre ... taşra* "içte ... dışta" **[D 21]**, *biriye ...* yırıya "güneyde ... kuzeyde" **[D 12 - K 1]**.

3.2.2.2.1.3.3. Vasıta Hâli Ekini Alan Kelimelerle Kurulanlar

yadaġın yalıjın "yaya olarak, çıplak olarak" **[D 22]**.

3.2.2.2.1.3.4. İlgi Hâli Ekini Alan Kelimelerle Kurulanlar

Aktarımı ilgi hâli eki ile yapılan fakat söz konusu ekin biçimsel olarak gösterilmediği *eç[ümiz] apamız* "ecdadımızın" **[D 16]** tekrar grubunda "eksiltili ilgi hâli eki" söz konusudur.

3.2.2.2.1.4. İyelik Ekli Kelimelerle Kurulanlar

ķutum ülügüm "kısmetim, talihim" **[D 23]**, *eçüm apam* "ecdadım" **[D 11]**, *atı küsi* "adı sanı" **[D 20]**, *begleri bodını* "beyleri milleti" **[D 2, 4, 6, 18 - K 1]**, *süsi ... yağısı* "ordusu ... düşmanı" **[D 11]**.

Metinde, iyelik ekini almayıp da iyelik anlamı taşıyan tekrar grupları da mevcuttur: Türk *begler bodun* "Türk beyleri, milleti" **[D 2, 33 - G 15 -K 8]**.

3.2.2.2.2. Türemiş Kelimelerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.2.2.2.1. -lIK Ekli Kelimelerle Kurulanlar

beglik ..... işilik "beylik ... hanımlık" **[D 7, 20]**, ķulluġ ... *küijlük* "kullu ... cariyeli" **[D 18]**.

3.2.2.2.2.2. -çI Ekli Kelimelerle Kurulanlar

*yo*ġçı sıġıtçı "yasçı ağlayıcı" **[D 5]**.

3.2.2.2.2.3. -sIK Ekli Kelimelerle Kurulanlar

tosıķ ... açsıķ "açlık ... tokluk" **[K 6]**.

3.2.2.2.2.4. -K Ekli Kelimelerle Kurulanlar

ırak ... *yaġuķ* "uzak ... yakın" **[K 5]**.

3.2.2.2.2.5. -lI (Birliktelik) Ekli Kelimelerle Kurulanlar

inili eçili "küçük kardeş büyük kardeş" **[D 6]**, *tünli künli* "gece gündüz" **[GD 1]**.

3.2.3. Kalıp Sözlerden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.1. Fiil Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.1.1. Fiilimsilerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.1.1.1. Sıfat-Fiillerle Kurulanlar

ķazġ*anmış ... itmiş* ilim "kazanılmış, düzene sokulmuş il" **[D 18]**.

3.2.3.1.2. Çekimli Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.1.2.1. Birleşik Olmayan Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.1.2.1.1. Geçmiş Zaman Çekiminde Olanlar

ķ*ondurtumuz ... itdimiz* "yerleştirdik ... düzene soktuk" **[D 17, 18]**.

3.2.3.1.2.2. Birleşik Fiillerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.1.2.2.1. Bir- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

ķazġanu birtim iti birtim "kazanıverdim, tanzim ediverdim" **[K 12]**.

3.2.3.2. İsim Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.2.1. Basit Kelimelerle Kurulan Tekrar Grupları

3.2.3.2.1.1. Eksiz Kelimelerle Kurulanlar

tört buluj "dört taraf" **[D 2, 3, 24 - K 8, 9]**, *kök teijri* **[D 2]**, *altun kümüş* "altın gümüş" **[D 2 - G 11 - K 3]**.

3.2.3.2.1.2. Hâl Ekli Kelimelerle Kurulanlar

3.2.3.2.1.2.1. Yükleme Hâli Ekini Alan Kelimelerle Kurulanlar

ilin törüsin "ilini töresini" **[D 2, 8]**, *ilig* ... törüg "ili töreyi" **[D 3]**, *başlıġıġ ... tizligig* "başlıyı dizliyi" **[D 13 - K 9]**, *ilijin törüij* "ilini töreni" **[D 18]**, *altunın ...* kümüşin "altınını gümüşünü" **[K 11]**.

3.2.3.2.1.3. İyelik Ekli Kelimelerle Kurulanlar

ķ*anġım ... ögüm* "babam ... annem" **[D 10, 20]**.

3.2.3.2.1.4. Aitlik Eki ile Kurulanlar

tört buluijdaķı "dört taraftaki" **[D 2, 3, 24 - K 8]**.

3.3. Kelime Türlerine Göre Tekrar Grupları

Tekrar grupları, unsurları arasındaki anlam ilişkisinin dışında grup olarak da bağımsız, müstakil anlamlar taşımaktadır. Söz konusu anlam, konuşur tarafından nesne olarak algılanan unsurları karşılarsa "isim", niceliği karşılarsa "sayı adı", nitelik olarak algılanan unsurları karşılarsa "sıfat", bir olaya, olguya zaman, yön, şart, hâl (durum, tarz), sebep, ölçü, karşılaştırma, amaç, niyet, neden-sonuç vb. açıdan eşlik ederse "zarf", nesneyi, niteliği, belirteci ve niceliği gösterme (işaret) yolu ile (dolaylı) temsil ederse "zamir" ve ad tasarımını değil eylemi, süreci dile getirirse "fiil" gramer kategorisini meydana getirir.[65]

Tekrar gruplarını sözcük türleri bakımından ele aldığımızda aynı kelimelerden kurulmuş olanların beş tanesi "isim" [*bodunuġ....bodunuġ* **(D 17)**, *kişig....kişig* **(K 4)**], biri "sayı adı" (*toķuz yigirmi yıl .... toķuz yigirmi yıl* **(G 9)**], üçü "sıfat" [ıġ*ar* illigde ıġ*ar* ķağanlıġda **(D 24)**, *edgü* bilge kişig *edgü* alp kişig **(K 4)**], ikisi "zamir" [ķ*anı....*ķ*anı* **(D 8)**], altısı "zarf" [(*tiyin .... tiyin* **(D 10)**, *yiçe ... yiçe* **(D 14)**, *erti*ijü .... *erti*ijü **(G 14)**] ve dördü "fiil" [*süleyü birmiş* ... süleyü birmiş **(D 8)**, *to*ķıtdım .... *to*ķıtdım **(K 15)**] olarak geçmektedir.

[65] Yılmaz, Ö.D., (2012), "Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Ad Çekimi Ulamları", *Dil Araştırmaları*, 10, s. 127.

Aynı eklerden kurulan tekrar gruplarının çoğu isim türünde görev almıştır. Elli dört tanesinin isim olarak [*yoġçı sıġıtçı* **(D 5)**, *yiri subı* **(D 10)**, *arkış tirkiş* **(K 6)**, *böri ķony* **(D 11)**...] işlev kazandığı bu söz öbeğini, kullanım sıklığına göre zarf, fiil ve son olarak sıfat takip etmektedir. Yer, yön, durum, zaman, sebep bildiren zarf türündeki tekrar grupları, bu anlamları kelime ve ekler vasıtası ile dile getirmiştir. Fiil kök veya gövdelerine gelen *-sar* [*açsar todsar* **(K 6)**], *-u/-ü* [*ölü yitü* **(D 22)**], *-a* [*oza yanya* **(D 31)**], *-ip/-ıp* [*itip yaratıp* **(D 17)**] ile isim kök veya gövdelerine gelen *-ça* eşitlik [*otça borça* **(D 27)**], *-n* vasıta [*yadaġın yalıjın* **(D 22)**] ve *-ġaru/-gerü, -ra/-re* yön gösterme ekleri [*ilgerü ķurıġarı* **(D 8, 11, 17)**, *içre taşra* **(D 21)**] dahil oldukları tekrar gruplarına "zarf" vasfını yüklemişlerdir. Fiil türündeki tekrar grupları ise bu fonksiyonlarını ana fiillerle [*(ertin ökün* **(D 19)**, *tirmiş ķubratmış* **(D 11)**, *alķındıġ arıltıġ* **(K 7)**, *emgetmeij tolġatmaij* **(K 12)**] yerine getirdiği gibi sadece birinci unsuru ana fiil ikinci unsuru ise isim + yardımcı fiilden [*yaijıldıġ yablaķ kigürtüg* **(D 19)**, *almış baz* ķılmış **(D 3)**] müteşekkil kelime çiftleriyle de aynı işlevi gerçekleştirmektedir. Sıfat türündeki tekrar grupları ise kelimelerin yanı sıra [*yabız yablaķ* **(D 21)**, *yoķ çıġany* **(K 7)**, *yalıij tonluġ* **(D 23)**] isim ve fiil kök veya gövdelerine gelen ekler aracılığıyla da [*beglik işilik* **(D 7)**, *küijedmiş ķuladmış* **(D 11)**, *ermiş barmış* **(D 19)**] nitelik anlamı karşılamaktadır.

Kalıp olarak bir arada kullanılan tekrar gruplarının zarf türündeki hiçbir kullanımına rastlamadığımız *Bilge Kağan Âbidesi*'nde daha çok isim [*ilin törüsin* **(D 2)**, ķaijım ögüm **(D 20)**, *altun kümüş* **(G 11)**], sıfat [*bilge* ķağan *alp* ķağan **(D 4)**, *ilsiremiş ķağansıramış* bodunuġ **(D 11)**] ve fiil [*ķazġanu birtim iti birtim* **(K 12)**, *ķondurtumuz itdimiz* **(D 17, 18)**] türlerinde ifade bulan kalıp söz öbekleri yer almaktadır.

3.4. Görevlerine Göre Tekrar Grupları

Söz diziminde yargıyı bildiren eylemler "yüklem", eylemin edeni (fâili) konumundaki "özne", eylemden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen "nesne", eylemi zaman, durum (hâl), sebep, amaç, miktar, karşılaştırma vb. yönlerden tamamlayan "zarf tümleci" ve eylemin gerçekleştiği mekânı bildiren "yer tamlayıcısı" olmak üzere toplam beş öğe görev almaktadır.

Aynı kelimelerden kurulan tekrar gruplarının söz diziminde üstlendiği beş ayrı görevi tespit edebiliyoruz: Yüklem; *ķağan olurmış erinç* **[D 6]**, *bardıġ* **[D 19]**, *bodun ertim* **[D 8]**. Özne; *barıġma* **[D 19]**. Nesne; *bodunuġ* **[D 17]**, *edgü kişig* **[K 4]**. Zarf Tümleci; *ança* **[D 18]**, *toķuz yigirmi yıl* **[G 9]**. Tekrar grubunun müstakil olarak yer tamlayıcısı görevindeki kullanımı bulunmamaktadır. Öte yandan *Iġar* iligde ı[*ġar]* ķağanlıġda yig ķıldım. **[D 24]** cümlesinin yer tamlayıcısı görevindeki sıfat grubunun sıfat unsurunu temsil ederek söz konusu öğeye iştirak eden *ıġar ıġar* tekrar grubu ile karşılaşırız.

Aynı eklerden kurulan tekrar grupları söz diziminde müstakil olarak görev bildirmekten çok genellikle basit cümlelerin zarf tümlecini oluşturan sıfat-fiil grubu içinde veya iç içe birleşik ile şartlı birleşik yapıların yardımcı cümlelerinde özne, nesne ve yer tamlayıcısı öğelerinde kullanılırlar. Yüklem: *yaratmış boşġurmış* **[D 12]**, *yükündürmüş sökürmüş* **[D 3]**, ölüreyin uruġsıratayın **[D 9]**. Özne: *Begleri* yime *bodunı* yime tüz ermiş. **[D 4]**, Üze *teijri* basma[sar *asra*] *yir* telinmeser (19) Türk bodun iliijin törüij kim artatı udaçı [ert]i? **[D 18]**. Nesne: Elig yıl] (08) *işig küçüg* birmiş. **[D 7]**, Yalabaçı edgü *sabı ötügi* kelmez tiyin yayın süledim. **[D 39]**. Zarf tümleci: Begleri bodunı tüzsüz üçün Tabġaç bodun *tebligin kürlügin [üçün armakçıs]ın üçün inili [eçili kijşürtikin üçün begli bodunluġ] (7) yoijşurtuķın üçün Türk bodun illedük ilin içgunı ıdmış ķaġanladuķ ķaġanın yitürü ıdmış.* **[D 6]**. *Açsar* tosık ömez sen, bir *todsar* açsık ömez sen. **[K 6]**. Yer tamlayıcısı: **[D 18]** Üze teijri basma[sar *asra*] yir telinmeser (19) Türk bodun iliijin törüij kim artatı udaçı [ert]i?

Kalıp söz öbekleri, sözdiziminde zarf tümleci dışındaki tüm öğeleri meydana getirebilir vaziyette sıralanmıştır. Genellikle bir başka kelime grubunun bir unsurunu teşkil eden tekrar grupları, söz diziminde de bu türden yapılarla beraber görev almaktadır. Yüklem: Buyruķı *bilge* ermiş erinç, *alp* ermiş erinç. **[D 4]**. **Özne: Bilgisiz** ķağan olurmış erinç, yablaķ ķağan olurmış erinç. **[D 6]**. Nesne: İlig*] törüg* yigdi ķazġandım. **[D 36]**. Yer tamlayıcısı: *Tört buluij ķop yaġı ermiş.* **[D 3]**.

4. Sonuç

Bilge Kağan Âbidesi, tekrar gruplarının sistemli olarak kullanıldığı, hem yapısal hem de anlamsal açıdan belli kurallar dahilinde dizildiği ve tesadüf sonucu ortaya çıkmamış, bilinen en eski yazılı metindir. Âbidede, anlatımı somut hâle getirmek için tekrar grupları ile oluşturulmuş deyim ve atasözleri ile benzetme, ad aktarması, hitabet vb. söz sanatlarından istifade edilmiştir. Henüz VIII. yüzyıl metninde, herhangi bir anlamın eş zamanlı olarak iki kelime ile birden karşılanıyor olması, Eski Türkçenin söz varlığının geniş bir duruma geldiğinin göstergesidir. İsim veya fiil köklerinden türetilmiş kelimelerin tekrar grubu olarak kullanılmaları bir anda ortaya çıkacak bir hâdise değildir. Zaman içerisinde yakın veya zıt anlamlı ile birbiriyle anlam ilgisi bulunan kelimeler, kalıp söz öbeklerini de içine alacak şekilde tekrar gruplarını teşkil etmiştir. Bu veriler doğrultusunda Türk yazı dilinin VIII. yüzyıldan da önceye götürebileceği ihtimal dahilinde ele alınmalıdır.

Kaynakça

Abik, Deniz, (2010), "(İsim1+lI/+lU) (İsim2+lI/+lU) Kuruluşundaki İkilemeler", *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi,* 17, 2, s. 1-20.

Ağakay, Mehmet Ali, (1953), "İkizlemeler Üzerine", *Türk Dili*, II/16, Ankara, s. 189.

Ağakay, Mehmet Ali, (1954), "Türkçede Kelime Koşmaları", *TDAY Belleten*, Ankara, s. 97-104.

Aksan, Doğan, (1974), "Eş Anlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eşanlamlılardan Yararlanma", *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi,* VI/1, Ankara, s. 1-14.

Aksan, Doğan, (1976), "Eski Türk Yazı Dilinin Yaşı İle İlgili Yeni Araştırmalar", *TDAY Belleten,* 1975-1976, Ankara, s. 133-141.

Aksan, Doğan, (1991), "Göktürk Yazıtlarında Söz Sanatları Güçlü Anlatım Yolları", *Türk Dilleri Araştırmaları,* Ankara, s. 1-12.

Aksan, Doğan, (2000), *En Eski Türkçenin İzlerinde Orhun ve Yenisey Yazıtları Üzerinde Sözcükbilim, Anlambilim ve Biçembilim İncelemelerinin Aydınlattığı Gerçekler,* İstanbul, Simurg Yay.

Aksan, Doğan, (2005), *Halk Şiirimizin Gücü*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Aksan, Doğan, (2006), *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara, Engin Yayınevi.

Atabay, Neşe - Özel, Sevgi - Kutluk, İbrahim, (1976), *Sözcük Türleri,* Ankara, TDK Yay.

Atalay, Besim, (2006), *Kâşgarlı Mahmud Divanü Lûgat-İt-Türk (Çeviri)*, I, Ankara, TDK Yay.

Banguoğlu, Tahsin, (2007), *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK Yay.

Bayraktar, Sema, (2004), *Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Bilgegil, Kaya, (2009), *Türkçe Dilbilgisi*, Erzurum, Salkımsöğüt Yay.

Çağatay, Saadet, (1978), "Uygurca Hendiadyoinler", *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara, A.Ü. DTCF Yayınları, 29-67.

Demircan, Ömer, (1989), "Türkçede Pekiştirme İşlemi", *Dilbilim [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Dergisi]*, 8, İstanbul, s. 147-164.

Demircan, Ömer, (1990), "Türkçe İkilemenin Özüne Doğru", *Dilbilim [İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Dergisi]*, 9, İstanbul, s. 61-92.

Deny, Jean, (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi),* Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Maarif Matbaası.

Durgut, Hüseyin, (2004), "Türkiye Türkçesinde İkilemelerde Kalan Arkaik Kelimeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I,* 20-26 Eylül 2004, Ankara, TDK Yay., s. 805-830.

Ediskun, Haydar, (1963), *Yeni Türk Dilbilgisi,* İstanbul, Remzi Kitabevi.

Emre, Ahmet Cevat, (1946), *Türk Dil Bilgisi,* İstanbul, TDK Yay.

Erdem, Mehmet Dursun, (2005), "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", *Bilig,* 33, s. 189-225.

Eren, Hasan, (1949), "İkiz Kelimelerin Tarihine Dair", *A.Ü. DTCF Dergisi,* VII/2, Ankara, s. 283-286.

Ergin, Muharrem, (2007), *Türk Dilbilgisi,* İstanbul, Bayrak Yay.

Ergin, Muharrem, (2008), *Orhun Abideleri,* İstanbul, Boğaziçi Yay.

Gencan, Tahir Nejat, (1979), *Dilbilgisi,* Ankara, TDK Yayınları.

Grønbech, Kaare, (1995), *Türkçenin Yapısı*, Çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yay.

Hatiboğlu, Vecihe, (1971), İkileme, Ankara, TDK Yayınları.

Karahan, Leyla, (2013), *Türkçede Söz Dizimi,* Ankara, Akçağ Yayınları.

Korkmaz, Zeynep, (2007), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları,

Kula, Onur Bilge, (1996), "Dilin Kültürelliği ya da Kültürün Dilselliği", *Bilim ve Ütopya*, 23, s. 46-47.

Nagy, Éva Kincses, (2004), "İki taşla bir kuş ... Çağatayca Hendiadyoin», *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I,* 20-26 Eylül 2004, Ankara, TDK Yayınları, s. 1126-1136.

Özçelik, Sadettin, (2006), "Eklemeli Tekrarlar Üzerine Tespitler", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, II/30, s. 357-380.

Özkan, Bülent, (2011), "Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar", *Turkish Studies*, VI/1, s. 1572-1594.

Özkan, Mustafa, (2004), "Deyimleşmiş İkilemeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II,* 20-26 Eylül 2004, Ankara, TDK Yayınları, s. 2289-2317.

Sertkaya, Osman Fikri, (1982-83), "Maitrisimit Nom Bitig", *TDAY Belleten*, Ankara, s. 253-271.

Topaloğlu, Ahmet, (1989), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* İstanbul, Ötüken Yayıncılık.

Tuna, Osman Nedim, (1949), "Türkçede Tekrarlar 1", *TDED Dergisi*, III, İstanbul, s. 429-447.

Tuna, Osman Nedim, (1950), "Türkçede Tekrarlar 2", *TDED Dergisi,* IV, İstanbul, s. 35-82.

Tuna, Osman Nedim, (1986), "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi", *TDAY Belleten,* 1982-83, Ankara, s. 163-228.

Üstünova, Kerime, (2002), "Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler", *Dil Yazıları,* Ankara, Akçağ Yay.

Vardar, Berke, (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü,* İstanbul, Multilingual Yay.

Yılmaz, Özlem Deniz, (2012), "Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Ad Çekimi Ulamları", *Dil Araştırmaları,* 10, s. 122-139.

Yüce, Nuri, (1998), "İkilemelerdeki İlginç Problemler", *Bahşı Ögdisi 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı,* Freiburg-İstanbul, Simurg Yay., s. 419-427.

Zülfikar, Hamza, (1995), *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler*, Ankara, TDK Yay.